

ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๖๓

ศิลปวัฒนธรรม

ART & CULTURE MAGAZINE

จอมพล สฤษดิ์ กับโหราศาสตร์ และประวัติศาสตร์การเมืองไทย

พระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช
พุทธศักราช ๒๕๐๘

๓๓๓ ปี แห่งการกลับมา “ท่าปาเรต”
ของโกษาปาน

“ทางรถไฟสายมรณะ”
ญี่ปุ่นสร้าง - ฝรั่งเศส - ไทยซื้อ

เปรียบเทียบ ไทย-ญี่ปุ่น
ก่อนร่วมวงไพบูลย์

ปลายปี / ชรรค์ชัย บุนปาน	๘
จอมพล สฤษดิ์ โทโรศาสตร์ และประวัติศาสตร์การเมืองไทย / อิทธิเดช พระเพ็ชร	๘๔
ชวนศึกษาพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช พุทธศักราช ๒๕๐๘ / กริช ภูณิยามา	๑๐๐
ใครเป็นเจ้าของ “ทางรถไฟสยามระณะ”? ญี่ปุ่นสร้าง ฝรั่งเศสขาย ไทยซื้อ! / ไกรฤกษ์ นานา	๑๒๐
สัปดาห์ : จากอดีตถึงปัจจุบัน (๔) ความสนุกและเสน่ห์ของสัปดาห์แบบเก่า / ฉาวร สิกขโกศล	๑๔๒
สโมสรศิลปินวัฒนธรรม	
๓๓๓ ปี แห่งการกลับมา “ท่าปาเรต” ของโกษาปาน / ชีรพงศ์ เรืองขำ	๑๒
โลกาภิวัตน์ใหม่ / เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์	๒๕
จดจากหอสมุดดำรงราชานุภาพ / เอนก นาวิกมูล	๒๖
ปริศนาภูผาที่ / พลเอก บัญชร ชวาลศิลป์	๔๖
เปรียบเทียบ ไทย-ญี่ปุ่น ก่อนร่วมวงไฟพูลย์ / มนต์ชัย ราบรินทร์วิสุข	๕๖
ลมหนาว สัมเหนือ / พานิชย์ ยศปัญญา	๖๒
สาธิตแบบไหน อยู่ใน “แกงจืดสาธิต” / กฤษ เหลือลมัย	๗๐
ขนมจีนน้ำพริก มอญ ปากเกร็ด / ขุนทองกะลาเปี้ยก	๗๗
เพลงน้ำใจ น้ำค้าง / บุรพา อารัมภีร์	๗๘
ที่ “ทับผ่านทาง” (๓) : ฝันและจริง / พนม นันทพฤษ	๘๑

สมบัติที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ นักปกครองและนักประวัติศาสตร์ ทรงทิ้งไว้ให้นุชนรุ่นหลังได้ศึกษามีเป็นจำนวนมากไม่ใช่น้อย

สถานที่เก็บหนังสือพระนิพนธ์ ภาพถ่ายที่ทรงถ่ายเอง ภาพจากอัลบั้มที่ทรงเก็บสะสม ข้าวของต่างๆ ที่ทรงเคยมีเคยใช้ ที่เห็นชัดๆ คือวังวรดิศ กับหอสมุดดำรงราชานุภาพ ซึ่งอยู่ในบริเวณเดียวกันที่ถนนหลานหลวง ไม่ไกลจากตลาดนางเลิ้งเท่าใดนัก

สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพซึ่งต่อไปจะขออนุญาตขานพระนามสั้นๆ ว่าสมเด็จพระเจ้า เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชทานทรัพย์พระองค์ละครึ่ง สร้างพระราชทาน ผู้ออกแบบคือ คาร์ล ดอห์ริง ชาวเยอรมัน

ส่วนที่ประทับเมื่อลี้ภัยจากการปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ อยู่ที่บ้านชินนามอน บนเกาะปឹង หลังเหตุการณ์สงบลงแล้ว ถึง พ.ศ. ๒๔๘๕ จึงเสด็จกลับมาประทับที่วังวรดิศดั้งเดิม

กระทั่งสิ้นพระชนม์ที่นั่นในปีรุ่งขึ้น (ข้อมูลบางส่วนจากหนังสือจดหมายเหตุการอนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์ กรมศิลปากร พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ น. ๒๐๘)

จะยังไม่กล่าวถึงวังวรดิศ เน้นแต่เรื่องหอสมุดดำรงราชานุภาพหลังเก่าซึ่งสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๐ ส่วนหอสมุดหลังใหม่เมื่อย้ายไปอยู่หลานหลวง ผมไม่มีเวลาสอบค้นข้อมูล จึงยังไม่เขียนถึงในตอนนี

จดจาก

หอสมุดดำรงราชานุภาพ

เอนก นาวิกมูล

รัชกาลที่ ๕ กับเจ้าจอมมารดาชุ่ม จากตระกูล โรจนดิศ

ประสูติเมื่อวันเสาร์ที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๐๕ สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๘๖ พระชันษา ๘๑ ปี ทรงเป็นต้นสกุล ดิศกุล

ที่ประทับแรกสุดของสมเด็จพระเจ้าเดิมอยู่ที่ข้างประตูสามยอด ถนนเจริญกรุง เรียกว่า วังวรดิศ ยังมีป้ายชื่อสะพานข้ามคลองรอบกรุงว่าสะพานดำรงสถิต เป็นพยานอยู่

พ.ศ. ๒๔๕๔ เสด็จไปประทับที่วังใหม่ ริมนนหลานหลวง วังนี้รัชกาลที่ ๖ และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ร่วมกันออก

ไปหอสมุดดำรงฯ ครั้งแรก

ผมเข้ามาเรียนในกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ พอมีเวลาว่างก็ออกสำรวจวัด ถนนหนทาง ลำคลอง หอสมุด และสถานที่ต่างๆ เพราะได้รับอิทธิพลจากการอ่านงานเขียนของ น. ณ ปากน้ำ (ประยูร อุลุชาฎะ) โดยตรง

ห้องสมุดที่ผมชอบไปหาหนังสืออ่าน นอกจากที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาฯ ซึ่งตนเองเรียนแล้วก็คือหอสมุดกลาง จุฬาฯ จากนั้นจึงตัดสินใจไปดูหนังสือที่หอสมุดแห่งชาติ

ผมรู้มาจากไหนไม่ทราบแต่หลังตี๊กแดง ริมนนหลานหลวง ข้างวัดมหาธาตุ มีห้องสมุดเล็กๆ หลังหนึ่งให้บริการประชาชนทั่วไปด้วย เรียกว่าหอสมุด

(ขวา) สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กับกล้องถ่ายรูป (ซีดี 00124-110 ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ได้เคยคัดลอกมาตามกำลังและเวลาอันจำกัด

ในคำนำของกรมศิลปากร บอกว่าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ทางกรมได้ขอให้ นายตรี อมาตยกุล ขณะดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองวรรณคดี เรียบเรียงหนังสือนำชมฯ แล้วพิมพ์ออกจำหน่าย

บัดนี้ พ.ศ. ๒๕๑๒ หนังสือดังกล่าวหมดลงแล้ว แต่ยังมีผู้ต้องการ

อยู่อีกเสมอ จึงได้นำมาพิมพ์ซ้ำอีกครั้ง โดยให้นางกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ หัวหน้ากองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ ช่วยทำเชิงอรรถเพิ่มเติมให้ถูกต้องตรงข้อเท็จจริงกับปัจจุบันด้วย

หนังสือนำชมฯ กล่าวว่าสมเด็จพระสังฆราชเสสมหนังสือต่างๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศไว้ราว ๙,๐๐๐ เล่ม

เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์แล้ว

หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล ซึ่งเป็นทายาทองค์หนึ่งได้รับส่วนแบ่งหนังสือ ตลอดจนบรรดารูปถ่ายต่างๆ ทั้งหมดจากกองมรดกอันมีค่ายิ่งของพระองค์

และเพื่อให้เป็นไปตามคำมั่นที่ได้ทรงรับไว้กับพระบิดาเมื่อยังดำรงพระชนม์อยู่ว่าจะจัดห้องดำรงขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ของพระบิดา ให้คงอยู่คู่ประเทศชาติสืบไป หม่อมเจ้าหญิง

หอสุมุดดำรงราชานุกภาพ พ.ศ. ๒๔๙๐ เมื่อยัง
ไม่ย้าย (เอนก นาวิกมูล ถ่าย BW-0922-032-
อังคาร 14 มิถุนายน 2526)

พูนพิสมัยจึงได้ทรงอุดหนุนดำเนินการ
จนเป็นผลสำเร็จ โดยขอให้รัฐบาล
สร้างอาคารเล็กๆ ขึ้นหลังหนึ่งตรงที่
ว่างระหว่างหลังหอสุมุดวชิราวุธ (ตึก
แดง) กับวัดมหาธาตุ

และเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึงได้ตั้ง

ชื่ออาคารเล็กๆ นี้ว่า “หอสุมุดดำรง ราชานุกภาพ”

จากนี้ขอเก็บความและตัดต่อบ้างตามสมควรว่าหอสุมุดนี้ได้ทำพิธีเปิดตรงกับวันคล้ายวันประสูติของสมเด็จพระเจ้า เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๔๙๐ และหลังจากนั้นก็เปิดให้ประชาชนเข้าชมและเข้าอ่านหนังสือเพื่อค้นคว้าหาความรู้ได้ทุกวัน เว้นวันจันทร์ซึ่งเป็นวันหยุดพักผ่อนของเจ้าหน้าที่ในสมัยนั้น (ปัจจุบันเปิดทุกวัน เว้นวันเสาร์และอาทิตย์)

มีหนังสือจัดแยกไว้เป็นหมวดหมู่อย่างง่าย เช่น ป. หมายถึงหนังสือหมวดประวัติศาสตร์ ก. หมายถึงหมวดกวีนิพนธ์ ท. หมายถึงทั่วไป ฯลฯ เมื่ออ่านเสร็จแล้วต้องส่งคืนภายในวันนั้น จะยืมออกไปนอกหอสุมุดไม่ได้

ส่วนของอนุสรณ์ที่จัดแสดงอยู่รายรอบ ก็ได้ทำป้ายบอกชื่อและประวัติไว้แทบทุกชิ้นดังปรากฏในหนังสือนำชมฯ ซึ่งยาวถึง ๓๐ กว่าหน้า ทำให้เราได้ทราบประวัติของสิ่งของอย่างคร่าวๆ ทุกจุด ดังจะตัดต่อมาแสดงต่อไปนี้

เมื่อก้าวขึ้นบันได จะเห็นพระรูปของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพฉลองพระองค์อย่างประเพณีไทย คือนุ่งผ้าม่วงและสวมเสื้อชั้นนอก คอปิด เป็นพระรูปครั้งสุดท้ายที่ร้านฉายาจำลองลักษณะ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ ทางร้านได้เอื้อเพื่อขยายติดกรอบให้แก่หอสุมุด

ทางขวามือที่แขวนเสื้อ กับซ้ายมือมีนาฬิกาตั้ง ทั้ง ๒ อย่างนี้เป็นของประจำอยู่ในพระตำหนักของสมเด็จพระเจ้า ขณะที่ยังทรงดำรง

พระชนม์อยู่

ของอื่นได้แก่ตู้ใส่หนังสือเกี่ยวกับประเทศไทยใกล้เคียง เช่น พม่า อินเดีย อินโดจีนฝรั่งเศส (คือ กัมพูชา เวียดนาม และลาว) กับมลายู โดยมากเป็นหนังสือภาษาอังกฤษ

ตู้ถ้ำมอญ พร้อมภาพซึ่งสมเด็จพระเจ้าทรงถ่ายขณะที่เสด็จไปตรวจราชการตามหัวเมืองต่างๆ ในมณฑลฝ่ายเหนือบ้าง ไปตรวจโบราณวัตถุสถานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาบ้าง ไปชมนครวัดในประเทศเขมรบ้าง

ตู้ทำนองนี้ ขอขยายความว่าเป็นตู้สเตอริโอสโคป มีเลนส์ ๒ ข้าง ข้างในมีภาพสามมิติ (ดูเหมือนจะเป็นฟิล์มกระจก) เมื่อมองผ่านเลนส์แล้วจะเห็นเป็นภาพสามมิติ แต่ก่อนในพระที่นั่งวิมานเมฆก็เคยมี เป็นของตั้งแสดงในงานฤดูหนาววัดเบญจมบพิตรเมื่อยุค ๒๔๔๐ ได้เคยเขียนรายละเอียดต่างๆ ไปแล้ว ในหนังสือชื่อประวัติการถ่ายรูปยุคแรกของไทย สำนักพิมพ์สารคดีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐

ภาพเหล่านี้ ทางหอสุมุดควรนำมาสแกนและหาทางตีพิมพ์เป็นหลักฐานไว้ ดีกว่าปล่อยให้สูญหายไปนานไปจะไม่ว่าเป็นภาพอะไร คนที่ไม่มีโอกาสมาถึงหอสุมุด ก็จะได้รับความรู้บ้าง

ตู้สาส์นสมเด็จพระเจ้า เป็นตู้สำหรับเก็บลายพระหัตถ์โต้ตอบระหว่างสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงฯ กับสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕-๘๖

เก็บเป็นแฟ้มรวม ๒๓ แฟ้ม ต่อมากรมศิลปากรได้นำไปตีพิมพ์ในวารสารศิลปากรโดยให้ชื่อว่า *สาส์น*

สมเด็จพระสังฆราชมีผู้นิยมอ่านกันมากและมี
ขออนุญาตไปพิมพ์แจกในงานศพหลาย
ครั้ง รวมแล้วแบ่งได้เป็น ๕๓ ภาค

สาส์นสมเด็จพระสังฆราชค้ำของ
ครูสุภาเคยจัดพิมพ์ครบชุดรวม ๒๗
เล่ม ผมเองซื้อเก็บไว้ตั้งแต่ยุคโน้น
บัดนี้ พ.ศ. ๒๕๖๓ สำนักพิมพ์ต้นฉบับ
ได้นำสาส์นสมเด็จพระสังฆราชฉบับพิมพ์แจกงาน
ศพทั้งหมดมาพิมพ์ซ้ำโดยแยกออกเป็น
๑๐ เล่มใหญ่ แยกที่ระหว่าง
จัดพิมพ์ หนังสือได้ไปฟ้องเข้ากับ
งานนิทรรศการสาส์นสมเด็จพระสังฆราช
ภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร จัด
ราวเดือนกันยายน-พฤศจิกายน พ.ศ.
๒๕๖๓ พอดี

หากใครได้ไปดูนิทรรศการแล้ว
จะเห็นว่ามีความรู้สารพัดเรื่องอยู่ใน
สาส์นสมเด็จพระสังฆราช อ่านแล้วได้รับความรู้
อย่างมหาศาล

บนหลังตู้สาส์นสมเด็จพระสังฆราช
สังคโลกรูปทรงบริสุทธิ์ไม่มีรอยแตก
ร้าวเลย เป็นของพระยานครพระราม
ถวายสมเด็จพระเจ้า ในงานประสูติเมื่อ พ.ศ.
๒๔๗๕

ต่อไปเป็นตู้ใส่หนังสือทั้งภาษา
ไทยและภาษาต่างประเทศ

ได้แก่ ตู้เรื่องเมืองจีน ว่าด้วย
เรื่องประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของ
จีน-พงศาวดารจีนที่แปลเป็นภาษาไทย
เช่น เลียดก๊ก-สามก๊ก

บนหลังตู้ มีรูปใส่กรอบ เช่น
โป๊ปโป๊สที่ ๑๑ มหาสังฆราชแห่งกรุง
โรม-พระราชินีแห่งประเทศเบลเยียม-
พระโอรสองค์เล็ก พระโอรสธิดาของ
พระเจ้าเลียวโปลด์ และพระราชินี
แอสทริดแห่งประเทศเบลเยียม

ตู้หนังสือพิมพ์รายปักษ์และ
รายเดือนภาษาอังกฤษ มีหนังสือพิมพ์
ที่มีชื่อเสียงของยุโรปหลายเรื่อง เช่น
หนังสือพิมพ์ฟันทซ์-บุเลตินของสำนัก
ฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ

ตู้เรื่องที่ชาวต่างประเทศเขียน
เกี่ยวกับเมืองไทย โดยมากมีลายเซ็น
ผู้แต่งลงมาถวายสมเด็จพระสังฆราช โดยตรง

นอกจากนี้ยังมีวารสารของ
สมาคมสืบค้นวิชาแห่งประเทศไทย
หรือสยามสมาคมหนังสือบางกอก
รีคอร์เดอร์ ซึ่งเริ่มออกตั้งแต่ พ.ศ.
๒๔๑๒

หนังสือ Bangkok calendar
(ปฏิทิน) ซึ่งเริ่มออกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๖
เป็นหนังสือหายาก ไม่ค่อยมีใครมี

ตู้หนังสือประวัติศาสตร์ภาษา
ไทยล้วนๆ เช่น ประชุมพงศาวดารภาค
ต่างๆ สิ่งที่น่าสนใจคือ ลายพระหัตถ์
ของสมเด็จพระเจ้า ทรงบันทึกข้อความคิด
เห็นของพระองค์ไว้ในหนังสือเกือบ
ทุกเล่ม

ตู้หนังสือเกี่ยวกับศาสนาทุก
ศาสนา โดยมากเป็นภาษาอังกฤษ ที่
เป็นภาษาไทย ได้แก่ นิบาตชาดก
ปัญญาสชาดก ปฐมสมโพธิ

ตู้หนังสือที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา
โดยเฉพาะ เก็บสมุดภาพโบราณวัตถุ
สถานต่างๆ พระวินัยแปล พระวิสุทธิ
มรรค พระมงคลทีปนี ฯลฯ

ชั้นล่างเก็บสมุดภาพโบราณ
วัตถุสถาน ที่สมเด็จพระสังฆราชทรงฉายเมื่อตรวจ
ราชการในมณฑลต่างๆ สมัยยังทรงดำรง
ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย

เก็บภาพชุดประเทศสหรัฐ
อเมริกา จีน อินเดีย และมีกระงกบังตา

แรงวัดสระเกศ (ซีดี 01501-002-ศุกร์ 10
กันยายน 2553 ตัวอย่างภาพถ่ายในหอสมุด
ดำรงราชานุภาพ อัลบั้ม ร. ๑๑๐ ยึดจากฟิล์ม
ที่สำนักพิมพ์เมืองโบราณไปขอเกือบ)

สำหรับส่องดูภาพให้เห็นชัดยิ่งขึ้นด้วย
ภาพเหล่านี้มีคุณค่ามากเพราะ
บางภาพทรงถ่ายไว้ก่อนที่ของโบราณ
จะถูกทำลายลงไป เช่น ภาพบาน
ประตูดุสิตาพระแท่นศิลาอาสน์ จังหวัด

อุดรดิตถ์ ฝีมือช่างครึ่งสมเด็จพระบรม
ไตรโลกนาถ ถูกไฟไหม้สูญหายไปเมื่อ
ในรัชกาลที่ ๕

ภาพฐานปราสาทราชมณเฑียร
ของพระราชอาธิบดีตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย

บัดนี้ซากก็ถูกทำลายสูญหายไปเสีย
แล้ว

ผู้ตำรา เก็บสรรพตำราต่างๆ
เช่น จันทรศาสตร์ ชุมนุมนตำรากลอน
ตำราดาว ตำรายุทธศาสตร์ ตำราเล่น

(บน) ระทากในงานพระเมรุ ไม่ทราบรายละเอียด (ซีดี 01501-011-ศุกร์ 10 กันยายน 2553 ตัวอย่างภาพถ่ายในหอสมุดดำรงราชานุภาพ อัลบั้ม ร. ๑๑๐ อัดจากฟิล์มที่สำนักพิมพ์เมืองโบราณไปรษณีย์)
 (ขวา) เรือนแพในคลองเมืองที่อยู่อยุธยา (ซีดี 01501-007-ศุกร์ 10 กันยายน 2553 ตัวอย่างภาพถ่ายจากอัลบั้มในหอสมุดดำรงราชานุภาพ อัลบั้ม ร. ๑๑๐ อัดจากฟิล์มที่สำนักพิมพ์เมืองโบราณไปรษณีย์)

กล้วยไม้ และพวกอภิชานต่างๆ เช่น อภิชานสันสกฤต-ไทย-อังกฤษ

บนหลังตู้ตำรา มีรูปต่างๆ ใ้กรอบ เช่น สมเด็จพระราชินีนาถวิกตอเรียแห่งอังกฤษ

ที่มุขหน้า มีโต๊ะทรงพระอักษร และเก้าอี้หมอนของสมเด็จพระเจ้า

ของดั้งเดิมตั้งแต่แรกทรงงาน พ.ศ. ๒๔๓๒-๓๕ นับเวลาที่ทรงใช้ติดต่อกันได้ ๔๓ ปี

บนโต๊ะมีเครื่องใช้เกี่ยวกับการทรงพระอักษร เช่น แวนขยาย ปฏิทิน สมุดฉีก ปากกา ดินสอ กริ่งรูปเต่า สำหรับกดเรียกคนใช้ กล้องยาสูบ พระบรมรูปรัชกาลที่ ๕ ทรงฉายร่วมกับสมเด็จพระยาตำราพระราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยและกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ

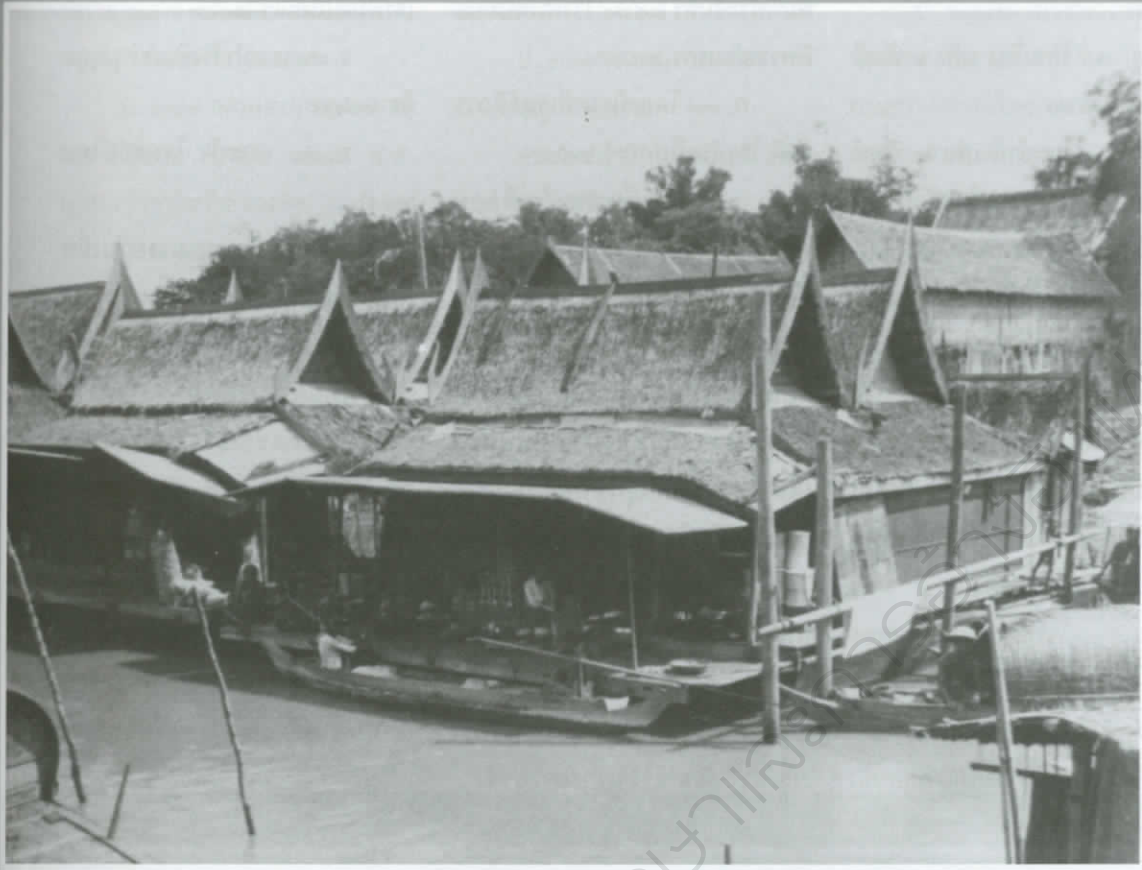
มีกระดาดฟูสแก่ปทรงพระอักษรเขียนด้วยตัวดินสอ เป็นร่างทรงวินิจฉัยเรื่องลักษณะเรียกพระเจ้า

แผ่นดินไทยโบราณ เป็นลายพระหัตถ์ชั้นสุดท้ายที่ทรงพระนิพนธ์ขึ้นก่อนสิ้นพระชนม์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๖

เหนือโต๊ะทรงพระอักษรมีตู้ใส่ประกาศนียบัตร ตั้งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงและประกาศนียบัตรตั้งกรม มีหีบตราประจำพระองค์ ๒ ใบ ตัวหีบทำด้วยไม้ประดับมุก และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ

ตู้ใส่มาลัยอินเดียของมหาราชาเมืองพาราณสีสวมถวายเมื่อครั้งสมเด็จพระเจ้าเสด็จประพาสอินเดีย พ.ศ. ๒๔๓๔

พระพิมพ์เมืองพม่าถวายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ กล้องยาสูบ ๒ อันที่

รัชกาลที่ ๕ ทรงซื้อจากทวีปยุโรปมา
พระราชทาน และอื่นๆ หลายอย่าง

หม้อเกลือวางบนจานเงินใส่
ขนมปังที่งานมิชชันนารีภาษารัสเซีย เจ้า
เมือง odessa ถวายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔
เครื่องแก้วเมืองเวนิส Portland
ฝรั่งเศส เครื่องแก้วเมืองเวนิส

พระรูปสมเด็จพระองค์ทำด้วยหินอ่อน
เป็นรูปครึ่งพระองค์ทำมาจากประเทศ
อิตาลีเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ สองข้าง
พระรูปมีโต๊ะทำด้วยเขากวางตั้งครอบ
แก้ว ข้างในครอบแก้วมีขามใส่ต้นไม้
ทำด้วยแก้วทั้งหมด เป็นแก้วฝีมือไทย
ทำตามตำรากรมขุนวรจักรธรานุภาพ
หม่อมเจ้าดำรง ปราโมช โอรสของ

กรมขุนวรจักรฯ ถวายสมเด็จพระเจ้า ในงาน
ขึ้นวังใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔

ที่ชุ่มประดิษฐานพระรูป มี
งาช้างตั้งอยู่คู่หนึ่ง เป็นงาช้างชื่อพลาย
ทองคำ พระครูเดิมหรือหลวงพ่อเดิม
วัดหนองโพ จังหวัดนครสวรรค์ ผู้เป็น
เจ้าของช้าง ถวาย

หนังสือที่เคยขอมารอ่าน

จะนำสิ่งที่จดมาลงไว้ให้เห็น มี
เขียนย่อบ้างเขียนเต็มบ้าง แต่น่าจะ
เป็นประโยชน์เพราะบางเรื่องก็ช่วย
สรุปให้เรารู้แบบคร่าวๆ ว่า ในโลก
วรรณกรรม มีอะไร ตรงนั้นตรงนี้บ้าง
ยกตัวอย่างเช่น พระราชนิพนธ์ใน

รัชกาลที่ ๕ เป็นต้น

เมื่อวันพุธที่ ๓๐ พฤศจิกายน
๒๕๓๑ ผมไปหอสมุดดำรงฯ เพื่อค้นว่า
รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือ
อะไรไว้บ้าง ได้จดลงสมุด ๔๐ ใบ ปก
ในหลวงฯ หมายเลข ๒๐๐ ไว้ว่า เมื่อ
ค้นคำว่า “จุลจอมเกล้า” บัตรรายการ
ก็แจ้งว่ามีหนังสือดังต่อไปนี้คือ

ก. ๒๕๙ (ก. ย่อมาจาก กวี
นิพนธ์ หมายความว่าอยู่ในหมวด
กวีหรือผู้ที่เก็บหนังสือกาพย์กลอน)
กลอนไดอารี่ชิมชาบ กับตามเสด็จ
ไทรโยค โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
พ.ศ. ๒๔๗๐

ก. ๘๕๑ ภาพยนตร์เรือ รุ่งวัฒนา

ธนูรี จัดพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๑๔ หน้า ๓๗ หน้า

ท. ๓๐ โกลบ้าน เล่ม ๑ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐

ท. ๓๑ โกลบ้าน เล่ม ๒ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐-ท. ๓๒ โกลบ้าน เล่ม ๓ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐-ท. ๓๓ โกลบ้าน เล่ม ๔ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐
ท. ๓๕ โกลบ้าน ฉบับมีรูปภาพ เล่ม ๑ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๖

หนังสือโกลบ้านนี้พิมพ์หลายครั้ง ฉบับ ๒๔๕๐ นั้นน่าจะเป็นฉบับพิมพ์ครั้งแรกๆ เมื่อคราวงานฤดูหนาวไว้พระวัดเบญจมบพิตร

วังวรดิศที่หลานหลวง (ซีดีเอนก 01503-019-ศุกร์ 10 กันยายน 2553 จากฟิล์มที่สำนักพิมพ์เมืองโบราณไปขอทาบ)

ก. ๓๖ โคลงดั้นเรื่องโสกันต์ โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๔๗๔ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ๒๔๖๕

ก. ๓๗ โคลงนิราศท้าวสุภักดีการกัคดี โรงพิมพ์โสภณฯ ๒๔๖๕

ก. ๓๙ โครงเรื่องรามเกียรติ์ตอนทศกัณฐ์ พิธีอุ้มองค์-ตอนหนุมานเข้าห้องวานรินทร์-ตอนนางมณฑาทิพย์-ตอนทศกัณฐ์ขาดเศียรขาดกร-ตอนฤๅษีถวายเป็น-ตอนหนุมานออกรบ-ตอนพระลักษมณ์-ตอนหนุมานได้นางสุพรรณกัญญา-ตอนหนุมานชุกล่องดวงใจ โรงพิมพ์โสภณฯ ๒๔๗๐

ก. ๔๒ โคลงสุภาษิต ๒๔๖๒ ไม่ทราบชื่อโรงพิมพ์

ก. ๔๓ โคลงสุภาษิต ๓ เรื่อง คือสุภาษิตโสฬสไตรยางค์-สุภาษิตนฤทุม

นากร-สุภาษิตมารดาสอนอาบุญหะชั้น โรงพิมพ์โสภณฯ ๒๔๖๓

จ. ๘๒ เงาะป่า โรงพิมพ์บำรุงนุกูลกิจ ๒๔๔๙

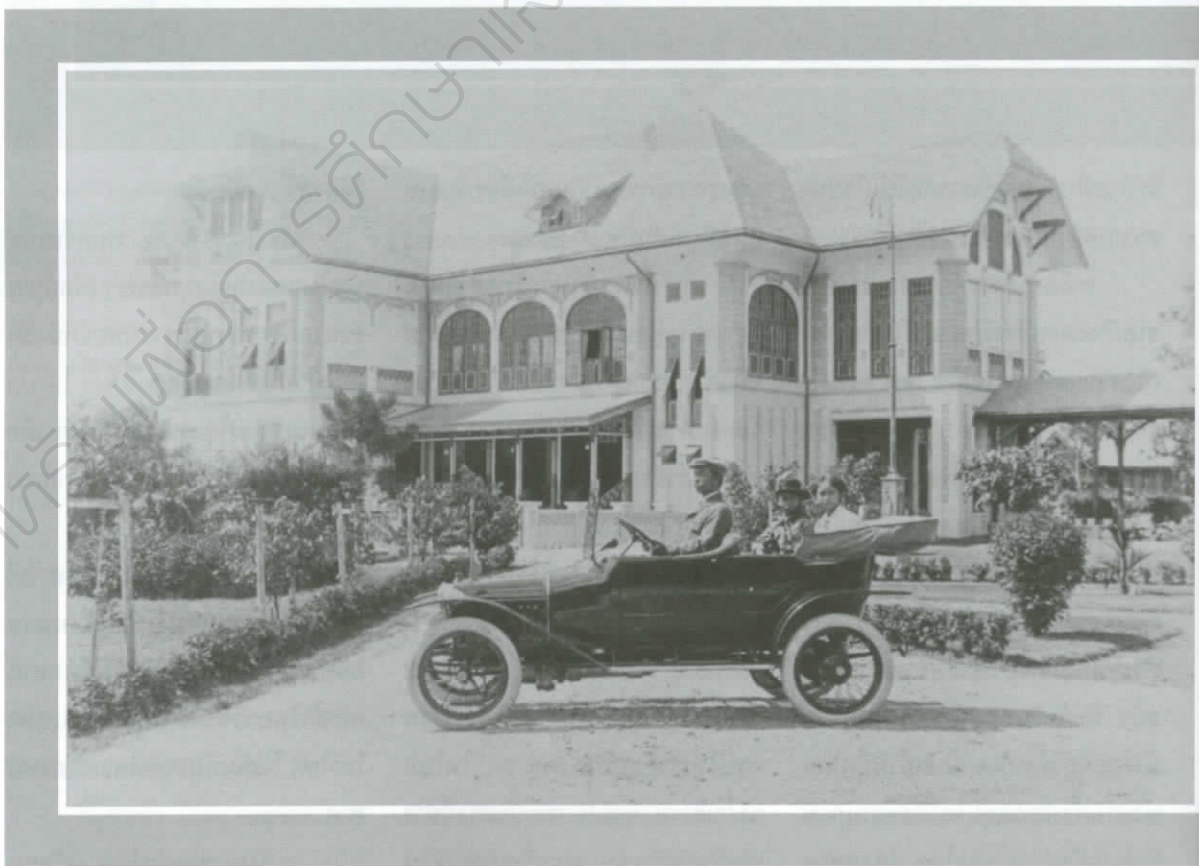
จ. ๘๓ เงาะป่า โรงพิมพ์ไทย ๒๔๕๖

ท. ๒๔ จดหมายรายวันเมื่อเสด็จประพาสเกาะชวาทั้งหลัง โรงพิมพ์ไท ๒๔๖๖

ป. ๙๘๖ จดหมายเหตุความทรงจำและพระราชวิจารณ์ เฉพาะตอน พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๖๓ โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๕๐๑

ป. ๒๘๕ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวันภาค ๑ จ.ศ. ๑๒๓๘-๑๒๓๙

(พ.ศ. ๒๔๑๙ ถึง ๒๔๒๐) ราชบัณฑิตยสภา ๒๔๗๖

ป. ๒๕๖ จดหมายเหตุพระราช
กิจรายวันภาค ๒ จ.ศ. ๑๒๓๙ พ.ศ.
๒๔๒๐ ราชบัณฑิต ๒๔๗๖

ป. ๒๕๗ จดหมายเหตุพระราช
กิจรายวันภาค ๓ จ.ศ. ๑๒๓๙ พ.ศ.
๒๔๒๐ ราชบัณฑิต ๒๔๗๖

ป. ๒๕๘ จดหมายเหตุพระราช
กิจรายวันภาค ๔ จ.ศ. ๑๒๓๙ พ.ศ.
๒๔๒๐ ราชบัณฑิต ๒๔๗๖

ป. ๒๕๙ จดหมายเหตุพระราช
กิจรายวันภาค ๕ จ.ศ. ๑๒๓๙ พ.ศ.
๒๔๒๐ ราชบัณฑิต ๒๔๗๖

ป. ๑๕๕๘ จดหมายเหตุพระ
ราชกิจรายวัน ภาคที่ ๕ และ ๖ สำนัก
นายกฯ พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

ป. ๒๕๐ จดหมายเหตุพระราช
กิจรายวันเล่ม ๖ จ.ศ. ๑๒๓๙ พ.ศ.
๒๔๒๐ ราชบัณฑิต ๒๔๗๖

ป. ๒๕๑ จดหมายเหตุพระราช
กิจรายวันเล่ม ๗ จ.ศ. ๑๒๔๐ พ.ศ.
๒๔๒๑ ราชบัณฑิต ๒๔๗๖

ป. ๒๕๓ จดหมายเหตุพระราช
กิจรายวันภาค ๙ จ.ศ. ๑๒๔๒ พ.ศ.
๒๔๒๓ ราชบัณฑิต ๒๔๗๖

ป. ๒๕๔ จดหมายเหตุพระราช
กิจรายวันภาค ๑๐ จ.ศ. ๑๒๔๒ พ.ศ.
๒๔๒๓ ราชบัณฑิต ๒๔๗๖

๑๓

ท. ๒๕๙ จดหมายเหตุเสด็จ
ประพาสต้นครั้งที่ ๒ โรงพิมพ์โสภณฯ
๒๔๖๙

ป. ๑๙๓๓ ชุมนุมพระราชนิพนธ์
ภาคปกิณกะ ภาค ๑ กรมศิลปากร
๒๔๙๓

ป. ๒๒๔๓ ต้นเหตุที่เรียกเนื้อ
ทองเนื้อต่างๆ จากหนังสืออนุสรณ์

นางแกล้งแกล้วกล้า อักษรเจริญทัศน์
๒๕๑๘

ป. ๙๐๕ ตำนานพระแก้วมรกต
กรมศิลปากร ๒๔๙๙

ต. ๒๐๕ ตำราทำกับข้าวฝรั่ง โรง
พิมพ์สยามพานิชการ ๒๔๘๐

ก. ๘๓๑ ตำหนักแพ โรงพิมพ์
ชวนพิมพ์ ๒๕๑๒

ป. ๒๒๙๐ ถามตอบพระราช
พงศาวดารย่อ โรงพิมพ์พระจันทร์
๒๕๒๐

ท. ๖๑ เทียวที่ต่างๆ ภาค ๒
พระเขียนแก้วที่เมืองลังกา โรงพิมพ์
โสภณฯ ๒๔๖๑

ป. ๑๕๑๐ ธรรมเนียมราชสกุล
ในกรุงสยาม โรงพิมพ์กรุงสยามการ
พิมพ์ ๒๕๑๕

ก. ๑๐๔ นิทราชาคริต โรงพิมพ์
อักษรนิติ ๒๔๕๕

พ. ๘๑๑ นิทานมิกาทูระ หอพระ
สมุดวชิรญาณ ๒๔๖๕

ล. ๔๐ บทเจรจาละครโอเหินา
โรงพิมพ์ไทย ๒๔๖๔

ป. ๑๙๕ นурพภาคพระธรรม
เทศนาเฉลิมพระเกียรติพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ประชุม
พงศาวดารภาคที่ ๓๓ ดีพิมพ์ ๒๔๖๙

ก. ๒๑๒ ประชุมกาพย์เห่เรือ
โรงพิมพ์โสภณฯ ๒๔๖๔

ป. ๒๓๗๒ ประชุมพระราช
หัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงบริหารราชการ
แผ่นดินภาค ๑ ระหว่างพุทธศักราช

๒๔๒๔-๒๔๓๕ (หนังสือชุดนี้มีถึง
ภาค ๔)

ป. ๔๒ ประเพณีทำบุญวันเกิด

โรงพิมพ์โสภณฯ ๒๔๗๘

ป. ๒๓๗๐ ประมวลพระราช
หัตถเลขารัชกาลที่ ๕ ที่เกี่ยวกับการกิจ
กระทรวงมหาดไทยเล่มที่ ๑ ภาค ๑-๒
กระทรวงมหาดไทย ๒๕๑๓ (มีเล่ม ๒
ภาค ๓ อีก ๑ เล่ม)

ป. ๑๙๕๕ พระบรมราชาธิบาย
เรื่องสามัคคี กรมศิลปากร ๒๔๙๖

ป. ๓๒๔ พระบรมราชาธิบายว่า
ด้วยพระยศเจ้าต่างกรมและยศขุนนาง
หอพระสมุดวชิรญาณ ๒๔๖๕

ป. ๑๒๔๓ พระราชพิธีสิบสอง
เดือน อมรการพิมพ์ ๒๕๑๔

ป. ๘๕ พระราชวิจารณ์เรื่อง
จดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวง
นรินทรเทวี กรมศิลปากร ๒๔๘๒

ท. พระราชหัตถเลขาคราวเสด็จ
มณฑลฝ่ายเหนือ นับในหนังสือเรื่อง
เทียวที่ต่างๆ เป็นภาคที่ ๕ โรงพิมพ์
ไทย ๒๔๖๕

ป. ๑๙๖๖ พระราชหัตถเลขา
พระราชทานสมเด็จพระเจ้า กรมพระยา
ดำรงราชานุภาพในเวลาที ร.๕ เสด็จ
พระราชดำเนินประพาสยุโรปครั้งที่
๒ พ.ศ. ๒๔๕๐ โรงพิมพ์พระจันทร์
๒๔๙๑

ป. ๓๘๕ พระราชหัตถเลขา
พระราชทานพระยานุวัชรรัตนราชพัลลภ
(นพ โกรฤกษ์) พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔

ท. ๑๑๐ พระราชหัตถเลขาเมื่อ
เสด็จประพาสมณฑลราชบุรี ปีระกา
ร.ศ. ๑๒๘ กรมศิลปากรพิมพ์ ๒๔๙๙

ท. ๘ พระราชหัตถเลขาเมื่อ
เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออก
ในปี่มะเมีย พ.ศ. ๒๔๒๕ กับปี
มะแม ๒๔๒๖ และปีวอก ๒๔๒๗ โรง

พิมพ์โสภณฯ ๒๔๗๐

ป. ๑๓๓๔ พระราชหัตถเลขา
รัชกาลที่ ๕ พระราชทานมายัง นาย
พันธ์ พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร พิมพ์
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑

ท. ๙๕ พระราชหัตถเลขาเรื่อง
เสด็จประพาสสมณชลปราจีนเมื่อ ร.ศ.
๑๒๗ โรงพิมพ์อุดม ๒๔๙๕

ท. ๙๐ พระราชหัตถเลขาเรื่อง
เสด็จประพาสลำน้ำมะขามเฒ่าและพระ
ราชกระแสนี่เรื่องจัดการทหารมณฑล
กรุงเทพฯ โรงพิมพ์พระจันทร์ ๒๔๙๓

ท. ๑๒ พระราชหัตถเลขาเรื่อง
เสด็จประพาสแหลมมลายูเมื่อรัตน
โกสินทร์ศก ๑๐๘, ๑๐๙, ๑๑๗, ๑๒๐
รวม ๔ คราว

ป. ๒๑๗ อยู่ในประชุมพงศาว
ดารภาค ๕๔ พระราชพงศาวดารโบราณ
วัตถุสถานในเกาะชวา

หนังสืออื่นๆ ได้แก่

(จากสมุดจดหมายเลข ๑๐๑
ปกเหลือง)

ก. ๒๖๗ นิราศนราธิป หรือ
คุณฎิจาริกไปปักขีไต้ พุทธศก ๒๔๗๑
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิป
ประพันธ์พงศ์ แต่งเมื่อพุทธศักราช
๒๔๗๑ ปกสีเขียว พิมพ์ที่โรงพิมพ์
อักษรนิติ บางขุนพรหม วันที่ ๑
กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒-ออกจากกรุงเทพฯ
วันอาทิตย์ที่ ๒๔ เมษายน ๒๔๗๑ หน้า
๑๑๔ หน้า

ก. ๒๖๘ นิราศนราธิป หรือคุณฎิ
จาริกไปแหลมมลายู พ.ศ. ๒๔๗๑ ปก
สีน้ำเงิน-ออกจากกรุงเทพฯ เสาร์ ๒๒
ธันวาคม ๒๔๗๑ หน้า ๑๑๔ หน้า

ก. ๒๔๑ นิราศพระราชนิพนธ์

กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท-
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมร
รัตน์ศิริเชษฐ โปรดให้จัดพิมพ์เมื่อ
ปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖ ปกสีชมพู มี
เรื่อง กรมพระราชวังบวรไปรบพม่า
ที่นครศรีธรรมราช ปีมะเมีย ๒๒๓๙
และเรื่องไปตีพม่าเมื่อปีฉลู ๒๓๓๖

ท. ๑๘๖ จดหมายเหตุรัชกาล
ที่ ๖ เสด็จพระราชดำเนินประพาส
แหลมมลายู พ.ศ. ๒๔๖๗ พระยา
สมบัติบริหาร (เอื้อ สุขมิตร) เรียบ
เรียง สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้า
เพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี-
พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี
โปรดให้จัดพิมพ์ในงานถวายผ้าพระ
กฐิน ตุลาคม ๒๕๑๑ วัดสุวรรณดารา
ราม จ.พระนครศรีอยุธยา+วัดดानी
สโมสร จ.ปัตตานี+วัดชลเฉลิมเขต
อ.สุโขทัย จ.นราธิวาส+วัดพุทธ
ภูมิ จ.ยะลา

ร. ๑๖๑ ฝ่าออกจากชุมพรเมื่อวัน
จันทร์ที่ ๒๒ กันยายน ในหนังสือ
กล่าวถึงมหรสพหนังตะลุง หนังนอกแก้ว
ชุมพรด้วย

ท. ๕๖ จดหมายเหตุรายวัน ร.๗
เสด็จประพาสชวา พ.ศ. ๒๔๗๒ ม.จ.
ดำรงดำรงค์ เทวกุล ทรงเรียบเรียง
ทูลเกล้าฯ ถวายพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ปกแข็ง
มีตรา ปปร.

ท. ๔๕ จดหมายเหตุระยะทาง
เสด็จพระราชดำเนินเลียบมณฑล
ปักขีไต้โดย “สักขี” เสด็จตั้งแต่วันที่
๑๐ เมษายน ถึง ๒๒ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๔๖๐ พิมพ์ครั้งที่ ๑ โรงพิมพ์
หนังสือพิมพ์ไทย ใน น. ๓๔ จดหมาย

ฉบับที่ ๓ มีเรื่องชาวพม่าในระนองมา
รำถวย

ป. ๔๓๑ จดหมายเหตุเรื่อง
พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทคัดจากหนังสือ
คอร์ต พิมพ์ในงานทรงบำเพ็ญพระราช
กุศลที่หน้าพระศพสมเด็จพระเจ้าพี่ยา
เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์
ครบ ๕๐ วัน ณ วันที่ ๒๖ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๔๗๕

ต่อไป จากสมุดจด ๑๐๐ ใบ ปกเขียว หมายเลข ๒๐๑

วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๓๕ ไปหอสมุดดำรงราชานุ
ภาพที่หลานหลวงเป็นครั้งแรก เพื่อค้น
หนังสือเกี่ยวกับแบบเรียน ก ใก่ และ
แบบเรียนต่างๆ เช่น

ด. ๘๗ (ตำรา) แบบเรียนเร็ว
พระนิพนธ์กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ

ด. ๘๘ แบบเรียนไว โดยนาย
ย้วน ทันนิเทศ

ด. ๑๙ การจำลองยุทธ์ทางเรือ
เล่นในงานประจำปีวัดเบญจมบพิตร
พ.ศ. ๒๔๕๘

ต่อไป จากสมุดจด ๑๐๐ ใบ ปกสีม่วง หมายเลข ๒๐๒

วันพุธที่ ๕ มกราคม พ.ศ.
๒๕๓๗ พบหนังสืองานพระราชทาน
เพลิงศพ พระยาพิพิธโกษา (สอน โลหะ
นันท์) ผู้บันทึกเรื่องสมเด็จพระพุทธมา
จารย์ (โต) ซึ่งเกี่ยวพันกับแม่เฒ่า
พระโขนงที่กำลังค้นอยู่ด้วย-ใช้ภาษา
ยุครัตนนิยม

ก่อนหน้านั้น ผมเพิ่งพบรูปพระยา
พิพัฒน์โกษา ในหอจดหมายเหตุแห่ง
ชาติ เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๖ มีนาคม
พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นรูปอัดกระดาษใส่ตู้

สมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราจรรยาภาพ ที่โต๊ะทรงงาน (ซีดี 01503-020-ศุกร์ 10 กันยายน 2553 จากฟิล์มที่สำนักพิมพ์เมืองโบราณไปซื้อเกือบปี)

ลิ้นชักเหล็กห้องบรรณจัด

ที่หอสมุดดำรงฯ ผมได้ขอหนังสือรหัส ตย. ๑๐ ชื่อหนังสือการปลูกและการจัดบ้านตามหลักสุขาภิบาล นายปรีดี พนมยงค์ พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นายทิพโกษา โลहनันทน์ ที่วัดสังเวชวิศยาราม ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๖

ทราบว่าคุณตราขยของพระยาทิพโกษาคือนายโชติและนายประสิทธิ์ โลहनันทน์

ในเล่มมีรูปพระยาทิพโกษา ๑ รูป พิมพ์ด้วยสีอคไม้ซัดน้กแต่ก็พอใช้ได้

มีประวัติ ซึ่งขอสรุปมาเพราะมีเวลาน้อยมาก นายสอน โลहनันทน์ เกิดเมื่อ ๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๔

เป็นลูกคนที่ ๖ ของขุนโลหมัย พิจิตร (นกเทศ โลहनันทน์) กับนางอ่ำ เมื่ออายุ ๕ ขวบ แม่ก็ถึงแก่กรรม

๘ ขวบ ตามบิดาไปเก็บภาษีข้าวที่เพชรบุรี ต่อมาเข้ารับราชการกระทรวงการต่างประเทศเคยเป็นเจ้ากรมกองการทูต แล้วเป็นพระยาทิพโกษา

เป็นช่างไม้ช่างทองแดงทองเหลือง แต่งหนังสือเช่นประวัติสมเด็จพระพุทธาจารย์ (โต) วัดระฆัง (ผมหลงเชื่อมานาน จนเมื่อไม่กี่วันมานี้จึงพบในท้ายประวัติว่าพระยาทิพโกษาใช้บันทึก

ของหม่อมหลวงสว่าง เสนียวงศ์ ณ อยุธยา อีกที ขอหมายเหตุไว้แค่นี้ก่อนไว้เขียนยาวภายหลัง)

ยังมีหนังสืออีกหลายเล่มที่เคยดู และเคยซื้อเกือบปี (เมื่อตอนไปทำเรื่องแบบเรียน ก ใ้ และเรื่องการแต่งกาย) แต่ขอตัดตอนไว้เพียงแค่นี้ก่อน

อัลบั้มรูปเก่าที่เคยขอดู

จะรวบรวมบัญชีอัลบั้มรูปจากสมุดจดสองสามเล่มมาบันทึกไว้เพื่อให้ทราบว่าอัลบั้มรูปในหอสมุดฯ มีอะไรบ้าง

ใช้หลักฐานจากสมุดจดหมายเลข ๑๐๑ ปกเหลือง+สมุดจดหมายเลข ๑๐๕ ปกฟ้า หน้า ๓๐ วันพุธที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๑๙ (จดไว้ ๑ หน้า) และ

สมุดจดหมายเลข ๒๐๐

๑. จากสมุดหมายเลข ๑๐๑ ปกเหลือง

ร. ๒๗ สมุดรูปที่สมเด็จพระ
พระยาดำรงราชานุภาพทรงฉาย เล่ม
ที่ ๒ ปกแข็งมีลายเซ็น “ดำรงราชานุ
ภาพ” บรรจุภาพโปสเตอร์ หน้าละ ๒
ภาพ มีทุกหน้า ภาพชัดเจนมาก

หน้า ๑ เจ้านายเด็กๆ ในวังวรดิศ
ไว้ผมจุก ผมมวย

หน้า ๒ เจ้านายเด็กๆ กับเครื่อง
เล่นจานเสียงมีลำโพงใหญ่

หน้า ๓ ห้องทรงพระอักษรกรม
หลวงดำรงและเจ้าจอมมารดาชุ่มใน
รัชกาลที่ ๔ กับหลานผู้หญิง

หน้า ๔ เจ้านายเด็กๆ ในวังวรดิศ
นั่งเรียงแถวสูงไปต่ำ ถ่ายจากข้างหลัง+
รถยนต์และเจ้านาย ๕ องค์หน้าวัง
ดำรงสถิต

หน้า ๕ หมอไรเตอร์กับหม่อม
เจ้าหญิงพัฒนาฯ ดิศกุล กับรูปวังวรดิศ
ข้างสะพานดำรงสถิต

หน้า ๖ เจ้านายเด็กๆ นั่งเล่นที่
เก้าอี้ ม.จ. หญิงพัฒนาฯ ดิศกุล สวม
เสื้อคอกระเช้า

หน้า ๗ ม.จ. หญิงพูนพิศมัย กับ
ม.จ. หญิงพัฒนาฯ ดิศกุล+ภาพหม่อม
เจ้าทักษิณธรร ดิศกุล

หน้า ๘ หม่อมเจ้าหญิงพร้อม
เพราพรรณ ดิศกุล ๒ รูป

หน้า ๙ ม.จ. หญิงพร้อมเพรา
พรรณ ๒ รูป

หน้า ๑๐ เจ้านายเด็กๆ ที่ริม
สนามหญ้า+เด็กชายมลกับเด็กชาย
เตี้ยเล่นสวมนูหรือ นุ่งโจงกระเบน-ตัด
ปากกาที่หู

หน้า ๑๑ เจ้าคุณภาสกรวงศ์
(พร) กับท่านผู้หญิงหญิงเปลี่ยน และ
ภาพจางวางเปลี่ยนกับ...นั่งเล่นหมาก
รุก

หน้า ๑๒ เจ้านาย เช่น ม.จ.
หญิงพูนพิศมัย-ม.จ.หญิงพัฒนาฯ กับ
ภาพสิ่งของที่สมเด็จพระ กรมพระยาดำรง
ทรงโปรด

หน้า ๑๓ สิ่งที่กรมหลวงดำรงฯ
โปรด เช่น กล้องถ่ายรูปแบบ ๓
เลนส์พับได้-หนังสือพิมพ์ ดิ ออโต้
คาร์-หนังสือปกแข็ง แวนตาและกล้อง
ใส่-เสื้อ-กล้องยาสูบ (ไปป์)-กล้อง
นูหรือ-งอบ กับภาพวังดำรงสถิต

หน้า ๑๔ หม่อมเจ้าหญิงจงจิตร
ถนอมแต่งตัวเป็นฝรั่ง (สาวแล้ว) กับ
ภาพหม่อมเจ้าสรุพสมบุรณ์แต่งชุด
เจ้าหญิงเมืองน่าน

หน้า ๑๕ หมอบัวซ์ พระยา
อัครวิมล+หม่อมคาแวนด์

หน้า ๑๖ สิ่งของที่กรมหลวง
ดำรงโปรด (อีกโต๊ะหนึ่ง) มีเครื่องเล่น
จานเสียง ลำโพงใหญ่ กับภาพสิ่งของ
ที่กรมหลวงดำรงไม่โปรด เช่น ปืนยาว-
กอล์ฟ-หมากรุก-เหล้า-ปืนพก ลูกเต๋า-
ไพ่

หน้า ๑๗ เด็กชายสมบุญกับ
เด็กชายเจือ ลูกปลัดกรม+ภาพนายศิริ
มหาด (พระยาศรีสุริยราช) ตอนหนุ่ม

หน้า ๑๘ พระยารัษฎานุประดิษฐ์
(คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ดิกอล์ฟ+เด็กชาย
เจือยืนถือถุงกอล์ฟอยู่ข้างๆ กับภาพ
เจ้าพระยาอภัยภูเบศร (ชุ่ม อภัยวงศ์)

หน้า ๑๙ จางวางจุกกับจางวาง
เปลี่ยนไม่สวมเสื้อเล่นหมากรุก

หน้า ๒๐ พระยาพิชัยนึ่งแก้อี

ยาว กับภาพท่านเจ้ามา วัดสามปลื้ม
หรือวัดจักรวรรดินั่งขัดสมาธิ

หน้า ๒๑ ใครไม่ทราบ กับภาพ
จางวางเปลี่ยน หันด้านข้าง

หน้า ๒๒ หม่อมเจ้าทักษิณธรร
ดิศกุล ๒ รูป

หน้า ๒๓ คลองรอบกรุงหลังวัง
ดำรงสถิต สะพานเหล็ก มีคนพายเรือ
และสะพาน

หน้า ๒๔ คลองรอบกรุงข้าง

วังที่เชิงสะพานดำรงสถิตหรือสะพานเหล็กบน กับภาพคลองรอบกรุงเห็นอาคารตึกแถว

ร. ๒๓ สมุดรูปแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส ๖ ปกไม่แข็งแรง หน้าละ ๒ รูปโปสเตอร์ รูปสี่เหลี่ยม

หน้า ๑ กรมหลวงดำรงเสด็จเปิดบ้านพระสรพรการหรือฤทธิ (เซยอิศรภักดี) มีแค่ ๑ รูป หน้า ๒ หมอเดาแวนด์ (ซำกับเล่ม ๑) และนายคนึง

เด็กเงาะมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ สวมหมวกสาน เสื้อราชปะแตน นุ่งผ้าถุงหรือกางเกงขานานไม่แนใจ กำลังถีบรถสามล้อเด็กเล่น

หน้า ๓ กรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงสวมชุดขาว มีผ้าพาดบ่า ยืนกับกล้องถ่ายรูปที่ตั้งบนสามขาและภาพเจ้าจอมมารดาชุ่มในรัชกาลที่ ๔ กำลังร้อยดอกไม้

หน้า ๔ หม่อมเจ้าดิศานุวัตติ

คลองรอบกรุงมองไปทางภูเขาทอง จากใกล้สะพานดำรงสถิต (BW-0138-A-028-2521 ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ดิศกุล แต่งפורรัมมหาดเล็ก ร.๕+หม่อมเจ้าจุลเจิม ดิศกุล กำลังใส่บาตร

หน้า ๕ พระยาพิษณุกับภาพเจ้าพระยาภาสกรวงศ์กับท่านผู้หญิงเปลี่ยน

หน้า ๖ ท่านเจ้ามา พระครูวัดสามปลื้มยืนถือพัด กับภาพรูปปั้น

พระสงฆ์

หน้า ๗ หม่อมเจ้าหญิงพิไล
เลขาภิหม่อมเจ้าหญิงพัฒนาฯ ดิศกุล
๒ ภาพ

หน้า ๘ หม่อมเจ้ารัชมาลินี
ดิศกุล ยังอายุน้อย กับภาพหม่อมเจ้า
สิวลีวิลาส กับหม่อมเจ้าทักษิณธรร
ดิศกุล ยืนเล่นบนชิงช้า

หน้า ๙ หม่อมเจ้าทักษิณธรร
นอนบนโซฟาและภาพหม่อมเจ้าหญิง
พัฒนาฯ-หม่อมเจ้าสิวลีวิลาส-หม่อม
เจ้าทักษิณธรร ดิศกุล ยืนเรียงแถวกัน
จากเล็กไปใหญ่ ไว้ผมมวย

หน้า ๑๐ รูปหม่อมเจ้าในสาย
สกุลดิศกุล ๑๐ องค์ถือคำว่า Welcome
Home กับภาพแจกออาหารคนในวัง วัน
ประสูติกรมหลวงดำรง

หน้า ๑๑ รูปหมู่เด็กๆ ในชาติ
วังกรมหลวงดำรง

หน้า ๑๒ ของที่กรมหลวงดำรง
ไม้โปรด ๒ ภาพ

หน้า ๑๓ พระองค์เจ้าวุฒิไชย
เฉลิมลาภยืนคาคกระบี่กับภาพกรม
หลวงดำรง+ภาพหม่อมเจ้า...ทองแถม
นั่งหน้าพระบรมรูปในรัชกาลที่ ๕ ครั้ง
องค์

หน้า ๑๔ หม่อมเต็ม-หม่อมแก้ว
กับหม่อมเจ้าทองทูลถวายเป็นหม่อมเจ้า
ทองแถมแก้ว กับภาพบุตรธิดาและ
ภรรยาของเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์
(โต บุณนาค)

หน้า ๑๕ กรมหลวงนเรศวรฤทธิ์
กับรถยนต์ที่กำลังซ่อมกันอยู่ และ
ภาพกรมหลวงนเรศวรกับหม่อมเจ้าเสริม
สวาสดิ์ กฤดากร ทรงขับรถ

หน้า ๑๖ ตึกแถวถนนเจริญกรุง

หน้าออฟฟิศไปรษณีย์ที่ ๘ ที่ทำการ
รับส่งไปรษณีย์พวกจีนและภาพพระยา
รัชฎานุประดิษฐ์หรือคอซิมบี๊ ตีกอล์ฟ

หน้า ๑๗ สะพานผ่านพิภพลีลา
ตรงหน้าแม่พระธรณีบีบมวยผม มี
เกวียนเทียมวัวและรถยนต์กำลังข้าม
สะพานและภาพซุ้มรับเสด็จ ร.๕ คราว
เสด็จกลับจากยุโรป

หน้า ๑๘ คน ๕ คนยืนหันหลัง
อ่านข่าวหนังสือพิมพ์

หน้า ๑๙ กรมหลวงดำรง
เปิดบ้านพระสรรเพชญ์ศิริฤทธิกิจ ภาพ
ซีด

ร. ๑๑๗ สมุดเล็กเล่มบาง
โปสการ์ดหน้าละใบ ไม่มีคำบรรยาย
เป็นภาพชุดเสด็จภูเก็จจำนวน ๕ รูป

ร. ๒๖ Sunny Movies of
Siam เล่มใหญ่ปกแข็ง รวมรูปที่กรม
ดำรงทรงฉาย เล่ม ๕ หน้าละ ๓-๔ รูป
เล็ก อยู่ในกระดาดไข้ววงไขรูป ๓ นิ้ว
และ ๔ นิ้ว

หน้า ๑ ห้องทรงพระอักษรวัง
สามยอด-ท่าจีนมีเรือใบ ๒ เสา-หมอ
ไรเตอร์ป้อนยาให้หม่อมเจ้าดิศานุวัติ-
ภาพหม่อมเจ้าหญิงเหลือกับหม่อมเจ้า
หญิงพูนพิศมัยไว้ผมมวย

หน้า ๒ คลองโง่งอ่างเห็น
ตึกแถวและภูเขาทอง+ห้องประชุม
กระทรวงมหาดไทย+พระที่นั่งวโรภาย
พิमान บางปะอิน

- มลและเตี้ย เด็กในวังวรดิศ
เล่นสูบบุหรี่

- หม่อมเจ้าหญิงเหลือและ
หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย ดิศกุล

- นักโทษนครปฐมใส่ตรวนถือ
จอบและปั้งก็ (นักโทษร่วมสร้างเมือง

นครปฐม สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เขียนไปแล้วใน Facebook)+ภาพ ม.จ.
พัฒนาฯ ดิศกุล (หม่อมเจ้าหญิงเหลือ)
นั่งเป่าลูกโป่ง

หน้า ๔ ห้องเสนาบดีกระทรวง
มหาดไทย (โต๊ะทำงาน)-สมบุญ-ฝรั่ง ๔
นาย-มดและเตี้ย

หน้า ๕ คลองรอบกรุง ข้างวัง
เชิงสะพานดำรงสถิต ซ้ำกับหน้า ๒-
เจ้าจอมมารดาชุ่มในรัชกาลที่ ๔-หมอ
ไรเตอร์ทำท่าจับซีพจรดูนาฬิกาและ
จับข้อมือหม่อมเจ้าหญิงพัฒนาฯ

หน้า ๖ แดง-ดิศ-พิลัย-เหลือ นั่ง
เก้าอี้ยาว+ภาพทรงอุ้มนัดดาดิศ หลาน
ปู่+วัดอะไรไม่ทราบ+พูนพิศมัย

หน้า ๗ เจ้าหญิงพัฒนาฯ
(หญิงเหลือ)+พูนพิศมัยนั่งเป่าลูกโป่ง
+ภาพวัดชุมพลนิกายารามและภาพ
บางปะอิน มีเรือประทุน ๔ แจว

หน้า ๘ ทำเรือ?-ภาพคน ๕ คน
นั่งหันหลัง เรียงแถว-ภาพวัดพระแก้ว

หน้า ๙ หน้าพระที่นั่งวิมานเมฆ
สวนดุสิตมีหงส์ว่ายน้ำ-เด็กสองคน
ไว้ผมมวย-เรือ

หน้า ๑๐ เด็กยืนบนเก้าอี้กับ
กล้องถ่ายรูปสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
ราชานุภาพ-สามสาวกับกล้องถ่ายรูป
แบบใหม่ ๒ เลนส์-วัดพระแก้ว

หน้า ๑๑ ไร่ไม่ทราบ หม่อม
เจ้าหญิงพูนพิศมัย ทรงแต่งเต็มยศเมื่อ
เข้าพิธีโกนจุก

หน้า ๑๒ ไม่ทราบไม่ทราบ กรม
พระยาดำรงกับเด็กทั้ง ๓

หน้า ๑๓ ไฟไหม้ตึกที่ไหนไม่
ทราบ-ท่านหญิงเหลือ ๒ ภาพสมัย
เป็นเด็ก

หน้า ๑๔ เงาะป่าซาไก-ภาพทรง
พักผ่อนบนแคร่ระหว่างเดินทาง-ภาพ
วัดพระแก้ว

หน้า ๑๕ สามสาวและเด็ก ๔ คน
นั่งหันหลัง-หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย
ทรงเครื่องเต็มยศเมื่อโกนจุก-ภาพ
วัดพระแก้วเห็นเจดีย์ทอง

หน้า ๑๖ ไม่ทราบไม่ทราบไม่
ทราบ

หน้า ๑๗ ไม่ทราบ อ่านไม่ออก

หน้า ๒๐ ปลัดกรมสุดท้าย

ร. ๘๕ งานศพเจ้าพระยามรราช
(เป็น สุขุม) ไปสภากรดหน้าละ ๔ ภาพ
ไม่มีคำอธิบาย

ร. ๒๘ อัลบั้มปกแข็งเซ็นชื่อ
ดำรงราชานุภาพทรงฉาย เล่มที่...ขนาด
ไปสภากรดหน้าละ ๒ ภาพ

หน้า ๑ แรกนาขวัญ ๒ รูป-หน้า
๒ วัดสุทัศน์-หน้า ๓ ทำเรือกรมตำรวจ
ภูธร-หน้า ๔ วัดพระแก้ว-หน้า ๕ โต๊ะ
หมู่บูชา-หน้า ๖ พระที่นั่งวิมานเมฆ
ในสวนดุสิตกับภาพเขาดินวนา

หน้า ๗ กรมพระนเรศวรฤทธิ์
กับโอรส ทรงรถ กับภาพเรือพระที่นั่ง
จักรี

หน้า ๘ ในวัดโพธิ์ เด็กหนุ่มไทย
ทำท่าคุยกับยักษ์จีนที่ทำท่าชิงชัง

หน้า ๙ วัดอะไรมีเจดีย์ทรง
มอญ กับหน้าวัดแจ้ง

หน้า ๑๐ วัดพระแก้ว-หน้า ๑๑
พระพุทธรูปในวิหารทิศวัดโพธิ์-หน้า
๑๒ วัดโพธิ์ เห็นซุ้มหอไตร-พระอุโบสถ
วัดพระแก้ว หน้า ๑๓ คลองรอบกรุง
เห็นภูเขาทอง ดึกแล้วและเรือ

หน้า ๑๔ ยิงสลุตที่สนามหลวง
ตอกเข็มที่...?

หน้า ๑๕ กรมหลวงสรรพสาตร
ศุภกิจกับภาพเจ้าพระยามรราชนั่งที่
โต๊ะ ถ่ายด้านข้าง-หน้า ๑๖ พระพุทธรูป

ร. ๑๕ ปกแข็งสีฟ้า หน้าละ ๔
รูป ภาพคมชัดดีมาก-หน้า ๑ เจ้าฟ้า
นิภานภดลทรงม้าเสด็จเที่ยวพทยาวัน
ป่อแก้วเขาเต่า หัวหิน พระวิมาดา กับ
เจ้านายเสด็จดำเนินกรมขุนชัยนาท
นเรนทรที่เขาเต่า พระองค์เจ้าหญิง
สุวพักตร์ หนารถไฟ

หน้า ๒ หม่อมเฮนกับลูก-
หน้า ๓ โต๊ะเสวยกรมขุนชัยนาท กับ
พระองค์เจ้าอดิศัย-ภาพโต๊ะหม่อมเจ้า
เด็ก ๆ

หน้า ๔ ของฉลากพระราชทาน
ปีใหม่+ภาพหม่อมเจ้าหญิงพูนพิศมัย
ดิศกุล ขับรถริมหาดหัวหิน

หน้า ๕ สมเด็จพระราชปิตุลา
หน้า ๖ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
หน้าสถานีนรลไฟหาดใหญ่ ทรงผ้าม่วง
เสด็จตรวจการ หน้าบ้านกงสุลสงขลา

หน้า ๗ เสด็จนครวัด ทรงช้าง-
หน้า ๘ หม่อมเจ้าดิศศานุวัติไปศึกษา
วิชายุโรป

หน้า ๙ แม่น้ำมูลที่อุบลราชธานี
ราษฎรมาคอยเฝ้าที่อุบล วัดสุปฏิ เมือง
อุบลราชธานี

หน้า ๑๐ สมเด็จพระราชปิตุลา
และหม่อมเจ้าอมรทัต กฤดากร ที่
สถานีหัวหิน

หน้า ๑๑ กรมดำรงเสด็จกลับ
จากมณฑลปัตตานีทางรถไฟ

หน้า ๑๒ ปราสาทหินเมือง
พิมาย กรมหลวงดำรงราชานุภาพเสด็จ

หน้า ๑๓ ร.๑๗ พระราชทานเลี้ยง
ที่พระราชวังไกลกังวลในวันสงกรานต์

๒๔๗๖ ทรงปราศรัยกับเจ้านาย ทรง
เสวยข้าวแช่กับเจ้านายนั่งโต๊ะ

หน้า ๑๔ โต๊ะเสวยหน้าที่ว่า
สมเด็จพระราชปิตุลาที่หัวหิน

หน้า ๑๕ สมเด็จพระราชปิตุลา
ที่หัวหิน

หน้า ๑๖ หม่อมเจ้าหญิงพูนพิศ
มัย หม่อมเจ้าหญิงพิไลยเลขา (เป็น
สาวแล้ว)

หน้า ๑๗ เจ้าคุณและคุณหญิง
เดชาบุชิต ผู้จัดการโรงแรมหัวหิน
พระยาธรรมจรรยา กับนายเชอริตัน
ภาพท่านพระยาธรรมจรรยา (ทองดี
โชติกลเสถียร)

หน้า ๑๘ เชียงใหม่รับเสด็จ
พระเจ้าอยู่หัว-หน้า ๑๙ ช้างพระที่นั่ง-
ขบวนช้างนำเสด็จเข้าเมืองเชียงใหม่-
หน้า ๒๐ แม้ว เย้า มารับเสด็จที่
เชียงราย-เจ้ากาวิละนำพวกแม้วเข้า
เข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว

หน้า ๒๑ รับเสด็จที่สถานีนรลไฟ
เชียงใหม่ มีกล้องถ่ายภาพและกล้อง
ถ่ายรูปด้วย

หน้า ๒๒ เจ้านายมณฑลพายัพ
พื่อนทูลพระขวัญ, วัดกู่เต้าเชียงใหม่-
วัดเจดีย์เจ็ดแถวเชียงใหม่-ภาพลาย
ปูนปั้นเจดีย์วัดที่ลำพูน, ขบวนช้างเข้า
เมืองเชียงใหม่

หน้า ๒๓ รับเสด็จ-หน้า ๒๔ แห่ง
ช้างเผือกเชียงใหม่

หน้า ๒๕ พระเสวตคชเดชดิลก
ยีนโรงที่เชียงใหม่

หน้า ๒๖ วัดพระสิงห์เชียงใหม่
บันไดนาค หอไตรวัดพระสิงห์
เชียงใหม่-ตำหนักพระราชชายาบน
ดอยสุเทพ (ทรงไทย) เสด็จขึ้นดอย

สุเทพ

หน้า ๒๗ โบสถ์วัดพระสิงห์-
ภาพหวนาคที่บันไดวัดพระสิงห์

หน้า ๒๘ กรมดำรงเสด็จปัตตานี

หน้า ๒๙ กรมดำรงสถิตยยะลา

หน้า ๓๐ ราษฎรส่งเสด็จ

หน้า ๓๑ กรมดำรงที่สถานี
โคกโพธิ์

หน้า ๓๒ แม่น้ำพิษณุโลก
ราษฎรคอยรับเสด็จ-หน้า ๓๓ ร.๗
เสด็จลงจากวิหารวัดมหาธาตุพิษณุโลก

หน้า ๓๔ ช้างเผือก ร.๗ กับ
พังแม่ ลงจากรถไฟที่บางปะอิน ราษฎร
มาคอยเฝ้าที่สถานีรถไฟบางปะอิน-
ภาพราษฎรมาคอยดู (พายเรือ) ในทุ่ง
ริมทางรถไฟ

หน้า ๓๕ ขบวนรถไฟที่ ร.๗
เสด็จเสียบมณฑลฝ่ายเหนือ-หน้า
๓๖ ซากวัดจุฬามณีพิษณุโลก-ซากวัด
จุฬามณี-ร.๗ เสด็จวัดจุฬามณี ทอด
พระเนตรของโบราณ-ลิงเผือกกับ
เจ้าของ

หน้า ๓๗ เสด็จถึงเมืองแพร่

หน้า ๓๘ พระปรางค์วัดมหาธาตุ
เมืองพิษณุโลก+ลิงเผือกกับเจ้าของ

หน้า ๓๙ เสด็จทอดพระเนตร
โรงทหารเมืองพิษณุโลกและเรือบิน

หน้า ๔๐ หนทางระหว่างลำปาง-
เชียงใหม่-หน้า ๔๑ ช้างทำป่าไม้-หน้า
๔๒ ที่ประทับพระเจ้าอยู่หัวที่ลำปาง-
หน้า ๔๓ ราษฎรที่ลำปาง-หน้า ๔๔
ราษฎรที่เชียงใหม่+ภาพกะเหรี่ยง
เชียงใหม่

หน้า ๔๕ ถ้ำผาไทเมืองงาว
ลำปาง-เชียงใหม่

หน้า ๔๖ ช้างทำป่าไม้ลำปาง-

เชียงใหม่-หน้า ๔๗ ช้างทำป่าไม้ลำปาง-
เชียงใหม่ (เอนกจดบันทึกลงในสมุด
หมายเลข ๑๐๑ ปกสีเหลือง เมื่อบาย
พลุห้สบดี ๓๐ ตุลาคม ๒๕๑๘ เพียง
แค่นี้)

๒. จากสมุดจดหมายเหตุเลข ๑๐๕

ร. ๙๓ สมุดรูปกรุงเทพฯ และ
หัวเมือง กรมดำรงทรงฉาย

ร. ๕๒ สมุดรูปของโบราณเมือง
พม่า เจ้าเมืองฉายถวาย

ร. ๘๖ สมุดรูปงานถวายพระ
เพลิง ร.๕ เล่ม ๑

ร. ๙๐ สมุดรูปงานถวายพระ
เพลิง ร.๕ เล่ม ๒ ตัวอัลบั้มใหญ่มาก
หนักและหนา ภาพคมชัดมีรอยกว่า
ภาพใหญ่ๆ ส่วนมากเป็นกระบวนแห่
ประรำ และพระโกศ

ร. ๗๘ รูปเล็ก ๓ นิ้ว หน้าละ
๔ รูป เล่มใหญ่ ปกติ มีรูปนก ๔ ตัว
ทำด้วยมุกนูนสวยงาม สมุดรูปกรม
พระยาดำรงราชานุภาพ มีคำบรรยาย
แต่รูปน้อยไม่เต็มเล่ม รวมแล้วราวๆ
๕๒ รูป ภาพไม่คมชัด ไม่มีอะไรเด่น

ร. ๘๗ สมุดรูป งานถวายพระ
เพลิงเจ้าจอมมารดาชุ่มในรัชกาลที่ ๔
เล่มใหญ่รูปใหญ่รูปละหน้ามีรูปสมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงฯ นั่งฟังพระเทศน์ ๑
รูป นอกนั้นเป็นภาพโกศและพิธีการ

ร. ๘๙ สมุดรูปงานถวายพระ
เพลิง ร.๕ มีเจ้าพระยายมราช (ปั้น
สุขุม) เล่มขนาดใหญ่หน้าละ ๔
โปสเตอร์ใหญ่

ร. ๙๑ สมุดรูปชั้ววที่สวนดุสิต
เล่มบางเล็ก มีไม่กี่หน้า

ร. ๗๙ สมุดรูปที่ระลึกถึงหม่อม
เจ้าหญิงประวาศสวัสดิ์ ซายากรมหลวง

นครไชยศรีสุรเดช-เกิดที่ลอนดอน ๒๕
ธันวาคม ศก ๑๐๒ สิ้นชีพิตักษัย ที่
กรุงเทพฯ ๑๑ ธันวาคม ศก ๑๒๑

๓. อัลบั้มรูป จากสมุดจดหมายเหตุ เลข ๒๐๐

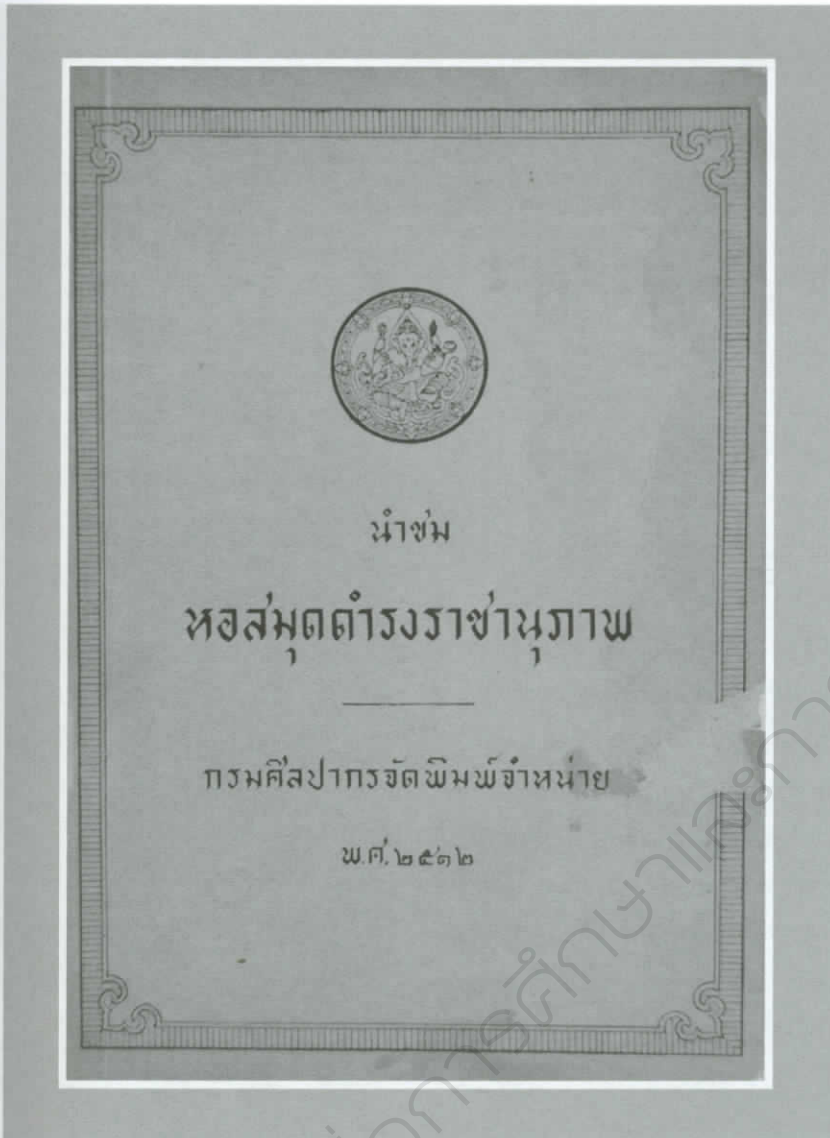
ร. ๙๒ อัลบั้มเล่มเล็กบางชนิด
เดียว รูปสถานที่ในกรุงเทพฯ รวม ๔
รูปอัดลงกระดาษธรรมดา ๒ นิ้วครึ่ง
คูณ ๒.๕ x ๔ นิ้ว มีรูปสิ่งๆแหล่
ในวัดพระแก้ว คลองโอง่าง ดึก...
สะพาน (น่าจะดำรงสถิต)

ร. ๕๖ อัลบั้มรูป ร.๕ เสด็จ
ขวา ๒๓ รูป สำนักพิมพ์เมืองโบราณ
เคยขอ copy ได้แก่ ภาพสมเด็จพระ
ศรีพัชรินทรที่เสด็จไปด้วย ไม่มีคำ
บรรยาย มีรูป ร.๕ ทรงยืนกับสมเด็จพระ
ศรีพัชรินทร

ร. ๑๐๕ รูปแพร่รถยนต์และเปิด
รถรางในรัชกาลที่ ๕ รวม ๑๗๐ ภาพ
มีคำบรรยายแต่ไม่ค่อยบอกปีถ่าย
ตัวอย่างเช่นรถแต่งดอกไม้เมืองงาน ร.๕
เสวยราชย์ครบ ๔๐ ปี-รูปเปิดสะพาน-
ร.๕ ทรงถ่ายรูปทางรถไฟไปโคราช-
ร.๕ เสด็จลพบุรีหลายจุด เช่น ท้อง
พระมหาศ เห็นเจดีย์สูง-ร.๕ ทรงกำลัง
ลงจากรถไฟฟ้า-หม่อมราชวงศ์เกาะ
พยัคฆเสนา-พระยาศรีสทเทพ (เส็ง
วิริยศิริ)-ร.๕ ทรงฉายภาพในสตูดิโอ
ฉากหลังเป็นภาพเรือ

ร. ๑๑๙ งานศพข้าราชการซึ่ง
ถูกผู้ร้ายเจ็วฆ่าที่เมืองแพร่เมื่อ พ.ศ.
๒๔๒๘ รวม ๘ รูป เป็นรูปกำลังทำ
ประรำ-รูปลายมือเขียนชื่อข้าหลวงและ
คนที่ถูกฆ่า-รูปงานศพรูปเจ้าพระยา
สุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสง-ชูโต) ใน
งานศพนั่งถ่ายกับฝรั่งมิชชันนารี-นาย

ปกหนังสือนำชมหม่อมหม่อมมารดา พ.ศ. ๒๕๑๒ (ห้องสมุดเอนก นาวิกมูล)

สิบพลทหารซึ่งไปป่วยมาจากเชียงคำ เมื่อคราวไปปราบผู้ร้ายเงี้ยว นุ่งผ้าโจงกระเบนเปลือยท่อนบน ดูเหมือนผู้ร้ายหรือชาวบ้านไปเลย ปิดท้ายด้วยภาพแห่งหนึ่งไฟ

ร. ๑๑๐ ภาพถ่าย กทม. ขนาดราว ๗ x ๘ นิ้ว จำนวน ๒๔ ภาพ เป็นมุมแปลกๆ ดี บอกแต่ว่าถ่ายที่ไหน แต่ไม่บอกปี และไม่มีรายละเอียดนัก ตัวอย่างรูป ได้แก่ พระที่นั่งจักรี

มหาปราสาท-วัดพระแก้ว-บางปะอิน-เจ้าอาวาสองค์แรกของวัดนิเวศธรรมประวัติ บางปะอิน คือพระครูอมรภิกษุขิต (อ่อน-นั่งหน้าประตู) ต่อมาเป็นพระยาพฤตมาธิบดี

ภาพแพที่คลองเมืองกรุงเก่า-ภาพโขนหน้าจอ-ภาพลำเกวัดยานนาวา-ภาพศพที่วัดสระเกศมีคนนั่งชันเข่าดูศพ-ภาพงานพระเมรุใครไม่ทราบมีระथा-ภาพวิวแม่น้ำเจ้าพระยาที่เคยใช้กันเห็นวัดกัลยาณมิตร-วัดอรุณและเรือจอดกลางแม่น้ำ-ภาพเรือกำลังจอด

เทียบท่า

ร. ๑๑๑ บ่นปกเขียนว่า “ให้ดำรง” ตัวทองพื้นดำลายๆ ช่างในมีรูปโปสการ์ด ร.๕ เสด็จยุโรปครั้งที่ ๒ เล่ม ๑ มีรูปรวม ๑๙๔ รูป

ตัวอย่างเช่น ชำราชากร ฟังข่าวการเสด็จ รูปศาลาอันเดโปสการ์ดของเมืองนอก ร.๕ ทรงถ่ายกับบิสมาร์ค แห่งเยอรมนี ยืนคล้องแขนกัน

ร. ๑๑๒ ปกเดียวกับ ร.๑๑๑ มีรูปรวมทั้งสิ้น ๑๙๖ รูป

ตัวอย่างเช่น แหลมเหนือ-รับเสด็จ ร.๕ กลับจากยุโรป-ชุ่มรับเสด็จ ภาพโปสการ์ด พิมพ์โดยโรงพิมพ์ไทย

ร. ๑๐๑ โปสการ์ด ร.๕ เสด็จยุโรปส่งมาพระราชทาน เล่ม ๑ มีภาพทั้งสิ้น ๖๙ ภาพ

เป็นภาพถ่ายจริงๆ และภาพโปสการ์ดพิมพ์จากเมืองนอกลงชื่อระพี ๗/๓/๑๒๗

รูปที่น่าสนใจ เช่น รูปเงาดำรัชกาลที่ ๕ ตัดบนหอไอเฟล เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๐ พระราชทานให้กรมหลวงดำรง

จะเห็นว่าตัวอย่างที่ยกมาเพียงบางส่วนนี้เป็นของล้ำค่า ล้วนแล้วไปด้วยความรู้ทั้งสิ้น จึงควรรหาทางนำมาพิมพ์ต่ออายุ หรือหาทางเผยแพร่ในรูปแบบให้มากๆ ความรู้ก็จะได้ไม่อยู่กับที่เสียเปล่า

ใครเป็นเจ้าของ “ทางรถไฟสายมรณะ”? ญี่ปุ่นสร้าง ฟรังขาย ไทยซื้อ!

ไกรฤกษ์ นานา

นักวิชาการทางประวัติศาสตร์

จะมีใครเฉลียวใจบ้างว่า “ทางรถไฟสายมรณะ” ที่มีอยู่ในประเทศไทย เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งได้สร้างชื่อเสียงและภาพลักษณ์ให้เมืองไทยมากมาย จนกลายเป็นฉากใหญ่ของสงครามนั้น แท้จริงแล้วไม่ใช่ของไทยเลย แต่เป็นของต่างชาติที่เข้ามาลงทุน เบียดบัง และตักตวงผลประโยชน์ในทางการเมืองแบบฉาบฉวยโดยไม่ผิดกฎหมาย และกว่าที่คนไทยจะได้มาเป็นกรรมสิทธิ์ก็ต้องแลกด้วยเงินจำนวนมหาศาลซื้อกลับมาเพื่อมิให้ต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของตนเองไปแบบหวานอมขมกลืน

ประเทศไทยเป็นประเทศแรกๆ ในเอเชียอาคเนย์ที่มีรถไฟใช้ เป็นของตนเอง โดยพระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ด้วยมีพระราชประสงค์จะให้ประชาราษฎร์ มีชีวิตที่สะดวกสบายและสยามรัฐพัฒนาขึ้นทัดเทียมนานาอารยประเทศ

แต่ระบบขนส่งมวลชนขนาดใหญ่และทันสมัยซึ่งได้เริ่มต้นมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๔ ก็มีอันต้องชะงักงันอย่างกะทันหันใน พ.ศ. ๒๔๘๒ เมื่อสถานการณ์โลกเข้าสู่ภาวะชะงักงันก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ และชาวโลกเตรียมตัวตั้งรับความเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตที่ชัดเจนขึ้นในยุคข้าวยากหมากแพงจากการสู้รบ

อำนาจของผู้ก่อสงครามเริ่มเข้ามามีบทบาทแทรกแซงกิจการภายในของประเทศต่างๆ ในยุโรป เยอรมนีและฝ่ายอักษะเข้าครอบงำระบบขนส่งมวลชนในสมรภูมิต่างๆ เพื่อขนย้ายทหารและขนส่งอาวุธ ยุทธภัณฑ์อย่างลับล้นทันที

(ซ้าย) หัวรถจักรขบวนรถไฟทหารญี่ปุ่นเหนือแม่น้ำแควบนเส้นทางรถไฟสายมรณะ อยู่ในประเทศไทย แต่ทำไมรัฐบาลไทยต้องซื้อกลับมา? (ภาพจากหนังสือ ประวัติการรถไฟสายไทย-พม่า, การรถไฟแห่งประเทศไทย)

ในทวีปเอเชีย ญี่ปุ่นกลายเป็นผู้จัดระเบียบใหม่ และเข้าควบคุมกิจการคมนาคมขนส่งในทุกประเทศที่ กองทัพผ่านไปโดยใช้สงครามเป็นข้ออ้าง ยานพาหนะ ซึ่งมีประสิทธิภาพที่สุดเชื่อมโยงพื้นที่ต่างๆ เข้าด้วยกันซึ่งก็คือ “รถไฟ” ถูกยึดไว้เป็นตัวประกันและยุทธปัจจัยเคลื่อนย้ายกองทัพมากกว่าการเดินทางของประชาชนเจ้าของประเทศ

การคมนาคมโดยรถไฟในประเทศไทยตกอยู่ในสภาพหยุดนิ่งเหนือการควบคุมเป็นเวลาเกือบ ๕ ปี โดยกองทัพญี่ปุ่นเข้ามามีการบริหารจัดการกรมรถไฟหลวงแทน พลอยทำให้ประวัติการรถไฟไทยขาดหายไปจากฐานข้อมูลและพันวิสัยการควบคุมอย่างมีเอกภาพโดยคนไทยต้นสังกัดเดิมอย่างถล่มทลาย^(๔)

ภารกิจสุดท้าย ของกรมรถไฟก่อนสงคราม

ประวัติการรถไฟไทยจากฐานข้อมูลเดิมชี้ว่ากิจการรถไฟในประเทศไทยเริ่มขึ้นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๓๔ มีที่ท่าจะไปได้ดีจากพระราชวิเทโศบายอันหลักแหลมของพระเจ้าแผ่นดินไทยตอนโยบายจักรวรรดินิยมของชาติตะวันตก

ดังตัวอย่างเช่นเมื่ออังกฤษตั้งโครงการในฝันจะก่อตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษในจีนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ ด้วยการเชื่อมโยงพม่าเข้ากับมณฑลยูนนาน-กวางสี-กวางตุ้ง ทางภาคใต้ของจีน โดยการสร้างทางรถไฟจากพม่าขึ้นไป

แต่ติดอยู่ที่อุปสรรคเฉพาะหน้าขัดขวางอยู่เมื่อสำรวจพบว่าทางตอนเหนือของพม่า (รัฐฉาน) เต็มไปด้วยเทือกเขาสูง ไม่เหมาะต่อการวางทางรถไฟ วิศวกรอังกฤษจึงทาบตามทางราชสำนักไทย โดยหวังปรับแผนใหม่กับการเบนเข็มทิศให้ทางรถไฟพาดผ่านเข้ามายังล้านนาไทยแทน

ในหลวงรัชกาลที่ ๕ ก็มีได้ทรงคัดค้าน แต่กลับทรงเสนอแนะให้อังกฤษเชื่อมต่อแผนการนี้

เข้ากับการต่อขยายทางรถไฟอังกฤษเข้ามายังกรุงเทพฯ ด้วย เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับพื้นที่เศรษฐกิจชั้นในของสยามประเทศ

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นก่อนกำเนิดรถไฟสายแรกในสยามเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ (คือ ทางรถไฟสายปากน้ำ - ผู้เขียน) เสียอีก อันเป็นการแสดงถึงพระวิสัยทัศน์อันหลักแหลมทันเกมส์ของพระเจ้าแผ่นดินไทยทางด้านคมนาคม ซึ่งจะส่งผลทางเศรษฐกิจและต่างประเทศของไทยโดยตรง^(๒)

อีกตัวอย่างหนึ่งคือภายหลังการมีโครงการรถไฟหลวงเป็นของตนเอง และจัดตั้ง “กรมรถไฟ” เป็นกิจจะลักษณะแล้ว ในหลวงรัชกาลที่ ๕ ก็ทรงบริหารกิจการนี้อย่างรอบคอบรัดกุม โดยไม่ปล่อยให้ชาวอังกฤษผูกขาดกับโครงการรถไฟไทยอย่างเด็ดขาด

แต่ได้ทรงเชื่อเชิญชาวเยอรมันซึ่งสันทัดเรื่องรถไฟและไม่มีเรื่องชุ่นใจกับไทยให้เข้ามามีการบริหารจัดการรถไฟไทยอย่างเป็นอิสระ เพื่อมิให้กิจการรถไฟตกอยู่ในมือของฝรั่งเพียงชาติเดียว

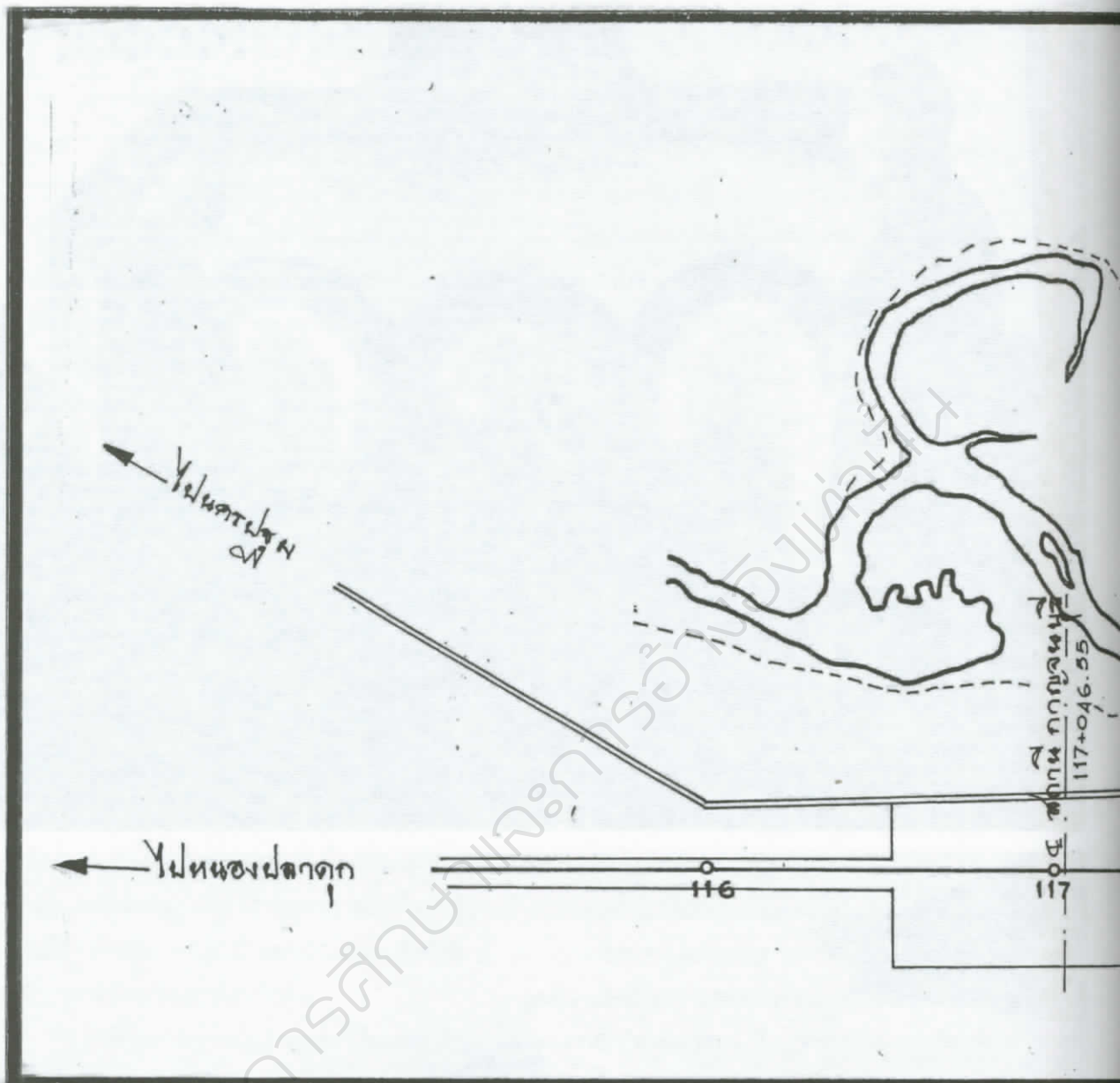
กิจการรถไฟโดยคนไทยเป็นเจ้าของจึงเติบโตอย่างเป็นอิสระและเป็นเอกเทศ ปราศจากการเข้ามายุ่งงำหรือบงการโดยชาวต่างชาติเรื่อยมาตั้งแต่รัชกาลที่ ๕-รัชกาลที่ ๘ จนกระทั่งการเข้ามาของชาวญี่ปุ่นเมื่อสงครามโลกเปิดฉากขึ้น สถานการณ์ก็เปลี่ยนไปจากเดิม^(๔)

ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ จะปะทุขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๘๑ นั้น แนวโน้มของแผนงานรถไฟไทยชะลอตัวลงอย่างมากภายหลังการเติบโตแบบก้าวกระโดดจากสมัยก่อนหน้านั้น พร้อมกับกรมมาถึงของชาวญี่ปุ่น

(๒) จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในวันลงนามสัญญาข้อตกลงไทย-ญี่ปุ่น เกี่ยวกับการสร้างทางรถไฟสายไทย-พม่า เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๔๘๕ (บน) และรูปตึกทำการคณะกรรมาธิการสมไทย-ญี่ปุ่น ณ สนามเสือป่า ถนนศรีอยุธยา กทม. (ล่าง)

แผนงานรถไฟไทยในยุคนี้จำกัดอยู่เพียงภายในภาคอีสานเป็นหลัก โดยยังเน้นไปที่การเดินทางของราษฎรภายในประเทศและการขนส่งพัสดุสิ่งของและการระบายสินค้าที่จำเป็น เมื่อข่าวเกี่ยวกับสงครามแพร่ออกไป

โดยใน**เรื่องการรถไฟไทย** ฉบับพิมพ์สมัยสงคราม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ ระบุว่า ทางรถไฟช่วงระหว่างขอนแก่น-อุดรธานี เป็นทางรถไฟระยะต่อขยายช่วงสุดท้ายของกรมรถไฟที่เกิดขึ้น และถึงแม้ว่าทางราชการจะยังไม่เปิดการเดินทางโดยสารก็จริง แต่เพื่อจะให้ เป็นโอกาสได้ระบายสินค้าทางภาคอีสานและ

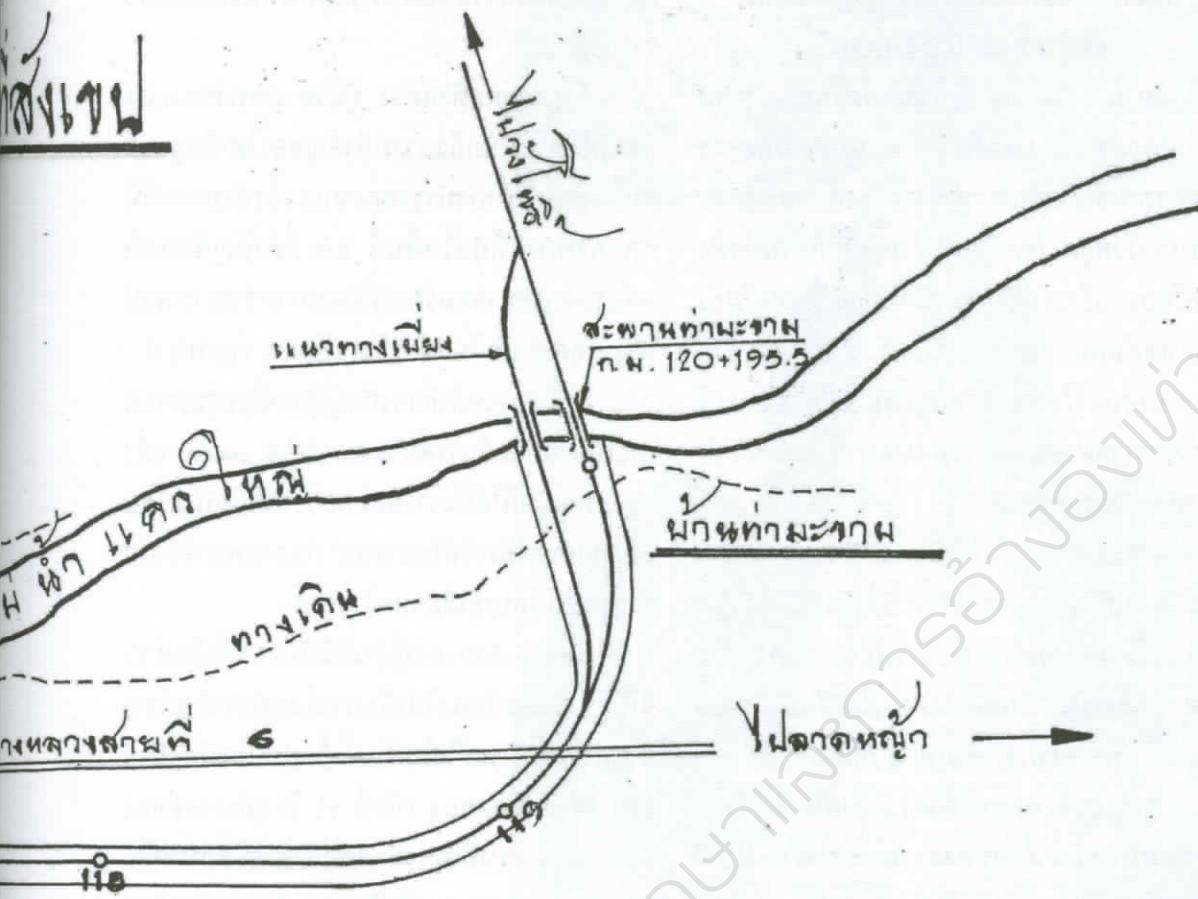
เพื่อส่งเสริมการขนส่งสินค้าตามคำขอร้องขอของพ่อค้าประชาชน กรมการรถไฟจึงได้เปิดการรับส่งสินค้าประเภทเหมาล้างขึ้นเป็นระยะๆ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ ๑ จากสถานีขอนแก่นถึงสถานีเขาสวนกวาง ระยะทางยาว ๕๑ กิโลเมตร ได้เปิดเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐

ตอนที่ ๒ จากเขาสวนกวางถึงสถานีห้วยเกิ้ง ระยะทางยาว ๒๒ กิโลเมตร ได้เปิดเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๑

ตอนที่ ๓ จากสถานีห้วยเกิ้งถึงสถานีห้วยสามพาด ระยะทางยาว ๒๐ กิโลเมตร ได้เปิดเมื่อเดือน

สงขล

กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๑

ตอนที่ ๔ จากสถานีห้วยสามพาดถึงสถานีอุตร
ระยะทางยาว ๒๖ กิโลเมตร ได้เปิดเมื่อเดือนมีนาคม
พ.ศ. ๒๔๘๑^(๑๐)

แต่ที่นำสนใจก็คือรัฐบาลกลับไปให้ความสำคัญ
กับการเชื่อมต่อทางรถไฟกับประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่ง
มิได้เคยให้ความสำคัญมาก่อนคือกับประเทศ “เขมร”

อันว่าประเทศเขมรในสมัยนั้นเป็นส่วนหนึ่ง
ของอินโดจีนฝรั่งเศส ซึ่งมีกระแสข่าวมาตั้งแต่ต้นปี
พ.ศ. ๒๔๘๑ แล้วว่าจะเป็นทางผ่านของทางรถไฟสาย
ทรานส์เอเชียของญี่ปุ่น ซึ่งกำลังอยู่ระหว่างการเชื่อม

แผนที่เส้นทางเดินทางรถไฟข้ามแม่น้ำแควในระหว่างสงคราม
(ภาพจากหนังสือประวัติศาสตร์รถไฟสายไทย-พม่า, การรถไฟ
แห่งประเทศไทย)

ต่อจากญี่ปุ่นข้ามมาเกาหลี-จีน-ญวน-เขมร-ไทย-
มลายู-สิงคโปร์ เพื่อผลประโยชน์ในการขนส่งทหาร
และอาวุธยุทธโปกรณ์ในสงครามที่กำลังจะเกิดขึ้น
โดยมีญี่ปุ่นเป็นผู้วางโครงการนี้^(๖)

บันทึกเรื่องการเชื่อมต่อทางรถไฟไทยเข้ากับ
ทางอินโดจีน กลับมีระบุเป็นวาระสำคัญลำดับสุดท้าย
ใน *เรื่องการรถไฟไทย* ก่อนสงคราม

บันทึกเรื่องการรถไฟสายอัญญาประเทศ กับสายพนมเป็ญ-มงคลบุรี

ใน พ.ศ. ๒๔๘๒ รัฐบาลอินโดจีนและรัฐบาลไทยได้ตกลงจะสร้างทางรถไฟ ต่างฝ่ายต่างต่อจากสายของตนซึ่งมีอยู่แล้ว ไปยังชายเขตต์แดนในระยะเวลานั้นเร็วที่สุด โดยมีสถานีร่วมอยู่ที่นั่น กล่าวคือฝ่ายไทยจะสร้างต่อจากสถานีอัญญาประเทศไปยังชายเขตต์แดน และฝ่ายอินโดจีนจะสร้างต่อจากสถานีมงคลบุรีในทางรถไฟสายพนมเป็ญ-มงคลบุรีมายังชายเขตต์แดน เพื่อความสะดวกในการส่งสินค้าและการคมนาคมต่อไป

ทางการกรมรถไฟได้เริ่มลงมือหาแนวทางและถมดินจากสถานีอัญญาประเทศ เมื่อถมดินแล้ว ก็ได้ดำเนินงานวางรางต่อไป การวางรางในทางสายประธานได้แล้วเสร็จถึงชายเขตต์แดนเมื่อเดือนตุลาคม ๒๔๘๓ เป็นระยะทางประมาณ ๖ กิโลเมตร^(๑๐)

กระแสของทางรถไฟของญี่ปุ่นเป็นเรื่องที่เล้าลือกันหนาหูตั้งแต่ก่อนสงครามจะเกิดขึ้น โดยมีเรื่องของการรถไฟไทยผูกโยงไว้ด้วยและประเทศต่างๆ ในเขต “วงไพลูลย์ร่วมแห่งมหาเอเซียบูรพา” ก็เข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ด้วยไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

รถไฟไทยใน “เงาญี่ปุ่น”

ภายใต้สถานการณ์ของสงครามมหาเอเซียบูรพา (พ.ศ. ๒๔๘๕-๘๘) อันเป็นเขตสงครามหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผู้รบกันในพื้นที่มหาสมุทรแปซิฟิกและเอเซียตะวันออกเป็นหลัก

ในเหตุการณ์นั้นกองทัพญี่ปุ่นเล็งเห็นความสำคัญของประเทศไทยในด้านทำเลที่ตั้งซึ่งอยู่บริเวณศูนย์กลางของประเทศต่างๆ บนผืนแผ่นดินใหญ่ของเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งยังเป็นจุดเชื่อมต่อกับอนุทวีปอินเดียที่ใกล้ที่สุดต่อการขยายอำนาจของญี่ปุ่น ยิ่งไปกว่านั้นไทยยังเป็นประเทศเดียวที่มีได้ตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจยุโรป จึงมีคุณสมบัติ

เพียงพอที่จะหว่านล้อมให้ไทยเป็นพันธมิตรเคียงข้างญี่ปุ่น

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้นำทางทหารของกองทัพญี่ปุ่นตระหนักถึงความสำคัญของไทยในฐานะที่เป็นฐานส่งกำลังบำรุงและขนส่งกำลังทหารที่มีศักยภาพมากที่สุดในพื้นที่ และที่สำคัญคือสอดคล้องกับนโยบายของไทยที่ต้องการสร้างภาพพจน์ให้ตนโดดเด่นขึ้นในสมัยสร้างชาติของ จอมพล ป.

ดังนั้น ภายหลังจากกองทัพญี่ปุ่นเคลื่อนสู่ประเทศไทยเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ (ค.ศ. ๑๙๔๑) แล้ว กองทัพญี่ปุ่นก็ได้ยื่นร่างข้อตกลงขึ้นกับรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการใช้รถไฟในการทหารโดยเฉพาะอันเป็นการบังคับนโยบายเดิมของฝ่ายไทย

แต่แผนการของญี่ปุ่นก็มีนัยยะ ทั้งในส่วนที่เอื้อประโยชน์และไม่เอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายไทย ตัวอย่างของการแก้ไขในส่วนที่เอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายไทย ได้แก่ ข้อตกลง (ข้อที่ ๑) วัตถุประสงค์ของข้อตกลงในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคำจำกัดความหรือขอบเขตของคำว่า “รถไฟไทย” ซึ่งตามข้อตกลงฉบับกองทัพญี่ปุ่นเสนอครั้งแรกได้ให้ความหมายอย่างกว้างขวาง โดยหมายความรวมถึง รถไฟไทยของรัฐบาล รถไฟราษฎรในประเทศไทย และการลำเลียงขนส่งโดยทางอื่น เช่น ทางถนน ทางน้ำ และการใช้ท่าเรือแบบรวบยอด

อย่างไรก็ตามยังคงมีรายละเอียดของการแก้ไขข้อตกลงบางประการที่ยังคงมีลักษณะของการออกคำสั่ง หรือเป็นการเน้นย้ำเพื่อขอความช่วยเหลือจากฝ่ายไทยเป็นพิเศษมากขึ้น และไม่เอื้อประโยชน์ต่อฝ่ายไทย ได้แก่ (ข้อ ๕) การรักษาความลับของราชการทหารญี่ปุ่น ได้ปรับแก้จากเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจะได้ร่วมในการรักษาความลับในเรื่องการทหารญี่ปุ่นในประเทศไทย และเจ้าหน้าที่ของฝ่ายไทยจะร่วมมืออย่างเต็มที่ที่จะรักษาความลับซึ่งเกี่ยวกับการลำเลียงทางทหารของกองทัพญี่ปุ่น เป็นต้น

นโยบายสร้างชาติโดยใช้เส้นทางคมนาคมของประเทศไทยในสมัยแรกของการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ จอมพล ป. ถูกดบังด้วยการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นเป็นหลัก ทำให้โครงการนำร่องด้านคมนาคมของ จอมพล ป. ซึ่งได้เริ่มต้นไว้ก่อนการเข้ามาของญี่ปุ่นมีอันต้องชะงักลงและหายไปชั่วคราว

สภาวะการณ์ในระยะแรกๆ นั้นแสดงให้เห็นว่ากองทัพญี่ปุ่นเริ่มเข้ามาใช้รถไฟของไทยในการขนส่งทางทหารทั้งสายเหนือ สายตะวันออก และสายใต้ นับตั้งแต่วันที่ ๙ ธันวาคม ๒๔๘๔ ซึ่งถือว่าเป็นการเข้ามาใช้การขนส่งทางรถไฟของไทยก่อนการเจรจาขออนุมัติกับรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม หลังจากได้รับอนุมัติอย่างเป็นทางการในวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๔๘๔ กองทัพญี่ปุ่นก็เริ่มเจรจาขอสร้างทางรถไฟทหารสายใหม่ เพื่อเชื่อมต่อเส้นทางขนส่งจากสถานีรถไฟสายใต้ของไทยไปยังพม่าถึง ๒ เส้นทางคือ ทางรถไฟสายหนองปลา窟-กาญจนบุรี-ตันบูชายัด (ทางรถไฟสายไทย-พม่า) และทางรถไฟสายชุมพร-กระบี่ (ทางรถไฟสายคอคอดกระ) ดังจะได้ลงรายละเอียดในประเด็นถัดไป

ดังนั้น จึงสามารถสรุปถึงลักษณะของการเข้ามาดำเนินการควบคุมทางรถไฟของไทยของกองทัพญี่ปุ่นออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะแรก การเข้ามาควบคุมทางรถไฟของไทย ๓ สายหลักที่มีอยู่เดิม คือ สายเหนือ สายตะวันออก และสายใต้ โดยกองทัพญี่ปุ่นได้เข้ามาควบคุมการจัดขบวนรถไฟพิเศษเพื่อการขนส่งในราชการทหารของกองทัพญี่ปุ่นโดยเฉพาะ ส่วนลักษณะที่ ๒ การเข้ามาสร้างทางรถไฟทหารสายใหม่เพื่อเชื่อมเส้นทางขนส่งระหว่างประเทศไทยกับประเทศพม่า

แต่เอกสารชั้นต้นเกี่ยวกับการพัฒนาเส้นทางรถไฟไทยในสมัย จอมพล ป. ก็ขาดหายไปจากประวัติการรถไฟไทย (ฉบับทางการ) เนื่องจากขาดข้อมูลเอกสารชั้นต้นของญี่ปุ่น ซึ่งส่วนใหญ่ถูกเผา

เพื่อทำลายหลักฐานทันทีที่แพ้สงคราม

ส่วนเอกสารชั้นต้นของไทยจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเข้ามาดำเนินการควบคุมทางรถไฟและตารางการใช้รถไฟของกองทัพญี่ปุ่น มีเนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการเข้ามาเจรจาเพื่อขอใช้ทางรถไฟและตารางการใช้รถไฟไทยของกองทัพญี่ปุ่น ตลอดจนการเข้ามาเจรจาเพื่อขอสร้างทางรถไฟทหารสายใหม่เป็นหลัก โดยไม่มีข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับรถไฟทหารในประเทศไทย ซึ่งถือเป็นเรื่องของการจัดตั้งองค์กรภายในของกองทัพใหญ่แห่งภาคพื้นทิศใต้ที่เป็นเรื่องลับในราชการทหารที่ต้องปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของสงคราม^(๔)

แต่ปริศนาอำพรางภายหลังทางรถไฟไทย-พม่าสร้างเสร็จแล้ว คือใครเป็นเจ้าของที่แท้จริงของรถไฟสายนี้? และฝ่ายใดมีสิทธิ์เรียกร้องความเป็นเจ้าของรถไฟต่างดาวที่วิ่งอยู่บนดินแดนของอีกชาติหนึ่ง เป็นเรื่องที่ไม้อาจตัดสินใจได้เด็ดขาดนักเมื่ออำนาจของผู้ตัดสินใจเปลี่ยนมือไปหลังสงคราม

ไทยเปิดทางให้ญี่ปุ่นสร้างทางรถไฟตามอริยาศัย

อาจกล่าวได้ว่า “สะพานข้ามแม่น้ำแคว” และ “ทางรถไฟสายมรณะ” เป็นเรื่องลับสมคมในทางการทหารตั้งแต่ต้น และมีใช้เรื่องจะเปิดเผยแพร่พรายออกไปสำหรับคนภายนอก เพราะมีเดิมพันอยู่ที่การดำเนินยุทธศาสตร์ขั้นบันไดของกองทัพญี่ปุ่น หมายถึง ต่อยอดจากมลายู-สิงคโปร์-พม่า ซึ่งแม้แต่คนวงในกรมรถไฟของไทยเองก็ยังไม่อาจคาดการณถึงเป้าหมายที่ชัดเจนของทางการญี่ปุ่นได้

คนในแวดวงราชการไทยที่มีส่วนเกี่ยวข้องอย่างเช่นคณะกรรมการร่วมประสานงานกับกองทัพญี่ปุ่นจะรับรู้เป้าหมายของญี่ปุ่นอยู่บ้าง แต่ลึกๆ แล้วก็มืดแปดด้าน เพราะญี่ปุ่นตัดสินใจที่จะจัดการ

ก่อสร้างเอง โดยมีให้ฝ่ายไทยเกี่ยวข้องด้วยโดยตรง เพียงแต่ให้อำนวยความสะดวกให้เท่านั้น ดังที่จะกล่าวต่อไป

แม้แต่ความทรงจำของเชลยศึกอังกฤษก็ยังไม่แน่ใจในแผนการของทหารญี่ปุ่นมากนัก ดังเช่นบันทึกของ ลีโอ รอลิ่งส์ นายทหารอังกฤษ ซึ่งถูกเกณฑ์มาสร้างทางรถไฟสายนี้กล่าวถึงกำลังคนที่ญี่ปุ่นนำเข้ามาความว่า

“ภายหลังกองทัพอังกฤษยอมจำนนต่อกองทัพญี่ปุ่นที่สิงคโปร์แล้ว ทหารญี่ปุ่นก็ได้โฆษณาชวนเชื่อด้วยสิ่งล่อใจให้พวกเขาอาสาสมัครไปเมืองไทย เพื่อย้ายไปอยู่ในค่ายเชลยศึก ที่มีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าที่เป็นอยู่ในสิงคโปร์ ทว่าก็ยังไม่รู้ชะตากรรมของตนเองจนกระทั่งเมื่อเดินทางมาถึงบ้านโป่ง [จังหวัดราชบุรี] แล้ว”^(๓)

ส่วนหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (ของไทย) ก็ระบุว่าภายหลังจากญี่ปุ่นตั้งฐานทัพในประเทศไทยเรียบร้อยแล้วก็ได้ดำเนินการเจรจาต่อรองกับรัฐบาลไทยในด้านต่างๆ โดยขอความช่วยเหลือแกมบังคับให้สนับสนุนญี่ปุ่นให้กองทัพเดินหน้าต่อไปได้ในฐานะ “พันธมิตร” ร่วมอุดมการณ์ตามข้อตกลงดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา เขียนถึงเหตุผลในการสร้างทางรถไฟสายนี้ของญี่ปุ่นว่า

“เรื่องรถไฟสายกาญจนบุรี-พม่า นี้ มีชื่อเสียงโด่งดังในด้านเศร้าสลดมาก จนทั่วโลกขนานนามว่า ‘รถไฟสายมรณะ’ (The Railway of Death)

ด้านพระเจดีย์สามองค์ จุดเชื่อมต่อทางรถไฟสายมรณะจากเขตแดนไทยต่อไปพม่า

To Build This Railway 16,000 Prisoners Died

A SINGLE TRACK FROM SIAM TO BURMA, the notorious Bangkok-Moulmein railway (top) was constructed under compulsion of the Japanese by British and Allied prisoners of war and 100,000 native labourers, in 1942-43. Toiling for 17 hours a day in appalling conditions, in disease-ridden and pest-infested jungle, men died like flies: their last resting-place line-side cemeteries such as this (bottom) recently cleared by Jap gangs under Allied supervision. See also story in page 409.

PAGE 695

Photos, The Times

เนื่องจากกองทัพญี่ปุ่นมีนโยบายที่จะเชื่อมการคมนาคมกับพม่าโดยผ่านทางเมืองกาญจนบุรี ฉะนั้นจึงได้เริ่มสำรวจการสร้างทางรถไฟสายนี้เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕ (ค.ศ. ๑๙๔๒) เริ่มสร้างตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๕ (ค.ศ. ๑๙๔๒) โดยสร้างพร้อมๆ กันทั้งสองด้าน คือ ทางด้านพม่าเริ่มจากเมืองทันโบยูชะยัดทางภาคใต้ของพม่า ทางด้านไทยเริ่มทางเมืองกาญจนบุรี แต่ภายหลังสร้างได้ไม่กี่เดือน ญี่ปุ่นเสียหายทางทะเลมากขึ้น ญี่ปุ่นเห็นว่าถ้าทางนี้เสร็จได้เร็วก็จะช่วยในเรื่องการขนส่งมาก จึงออกคำสั่งระดมให้เสร็จภายในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ (ค.ศ. ๑๙๔๓)

แต่เป็นที่ทราบกันแล้วว่าเส้นทางสายนี้ทุรกันดารที่สุด ต้องผ่านทิวเขามากมาย ป่าดงทึบ อากาศก็ร้อนจัด และในภูมิภาคนี้ฝนก็หนัก โรคภัยไข้เจ็บนานาชนิดรุนแรง เครื่องมือสำหรับการช่างก็มีไม่พอ ทหารสัมพันธมิตรซึ่งเป็นเชลยแล้วว่า งานส่วนมากต้องทำโดยใช้เครื่องมือและกำลังแรงงานส่วนใหญ่ ญี่ปุ่นเกณฑ์เชลยศึกต่างๆ เอามาใช้ รวมทั้งจ้างเกณฑ์พวกกุลีสชาวทวีป พม่า ชาว ญวน มลายา และจีน คนงานเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นเชลยศึกหรือคนงานซึ่งเกณฑ์จ้างต้องทำงานอย่างหนักที่สุด ตั้งแต่เช้าจนค่ำ อาหารก็ไม่พอกิน ที่พักก็ใช้ผ้าใบซึ่งทำเป็นหลังคา ในฤดูมรสุมฝนตกหนักนอนไม่ได้เพราะน้ำท่วม คนงานส่วนมากจึงเจ็บป่วย ยาก็มีไม่พอหรือไม่มี ส่วนมากจึงไม่รักษาปล่อยให้ไปตายตามยถากรรม ผลก็คือล้มตายลงเป็นอันมาก

ในที่สุดญี่ปุ่นก็เร่งจนเสร็จได้ และเริ่มเปิดเมื่อวันที่ ๑๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ (ค.ศ. ๑๙๔๓) เป็นระยะทาง ๔๑๕ กิโลเมตร เมื่อเปิดทางกองทัพญี่ปุ่นต้องทำพิธีทางศาสนาอุทิศส่วนกุศลให้คนงานที่ตาย

(ซ้าย) รูปถ่ายทางรถไฟสายมรณะและสุสานทหารอังกฤษผู้สร้างทางรถไฟนี้ในวันเกิดเหตุ (ภาพจาก The War Illustrated ฉบับวันที่ 1 March 1946 ของสะสม คุณไกรฤกษ์ นานา)

ในการสร้างทางนี้ ญี่ปุ่นคำนวณว่าในการสร้างทางรถไฟสายนี้ ทหารญี่ปุ่นต้องตายประมาณ ๑๐,๐๐๐ เชลยศึกตายประมาณ ๑๐,๐๐๐ และพวกกุลีสที่จ้างเกณฑ์มาประมาณ ๓๐,๐๐๐ แต่ฝ่ายสัมพันธมิตรแถลงว่าญี่ปุ่นคำนวณต่ำมาก สัมพันธมิตรคำนวณจากผู้ที่สูญหายไปในการนี้ว่า เชลยศึกคงตายประมาณ ๑๒,๐๐๐ กุลีประมาณ ๒๕๐,๐๐๐^(๓)

ทั้งนี้รัฐบาลไทยก็ไม่อยู่ในฐานะขัดขวางการที่ญี่ปุ่นจะสร้างทางรถไฟในดินแดนไทย ตราบที่ญี่ปุ่นไม่โจมตีหรือคุกคามคนไทยเหมือนศัตรู และตราบที่ญี่ปุ่นยังให้เกียรติรัฐบาลไทยในฐานะพันธมิตรแบบหลวมๆ ที่ไม่ต้องเสี่ยงตายร่วมรบอยู่ด้วยกับกองทัพญี่ปุ่น

การเปลี่ยนมือถือครองสิทธิ์รถไฟญี่ปุ่น

หากพิจารณาลำดับเหตุการณ์ของโครงการรถไฟญี่ปุ่นในประเทศไทยแล้ว เราจะพบว่าเจ้าของประเทศถูกกีดกันออกไปจากการถือครองกรรมสิทธิ์เหนือทางรถไฟสายนี้ตั้งแต่ต้น เนื่องจากเป็นข้อมูลภายในของญี่ปุ่น ฝ่ายไทยจึงถูกกันออกไปนอกพื้นที่ก่อสร้างโดยวางตัวให้เป็นเพียงฝ่ายกองทุนอยู่ข้างหลังเท่านั้น

ผู้รู้เห็นเหตุการณ์ในสมัยนั้นให้รายละเอียดแต่เพียงผิวเผินถึงวัตถุประสงค์ในการสร้างในภาพรวมและคนส่วนใหญ่ก็สนใจแต่การประชาสัมพันธ์ของญี่ปุ่นเท่านั้น เพราะเป็นงานของญี่ปุ่นไม่เกี่ยวกับรัฐบาลไทย

โดยทางญี่ปุ่นได้ให้ความหวังแบบคลุมเครือต่อฝ่ายไทยตั้งแต่วันแถลงการณ์ว่า

“ในวันที่ ๑๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ จึงได้มีการประชุมหารือระหว่างเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งมีพันโท ไชย ประทีปะเสน และ พลตรี โมะริยะ เซจิ ผู้แทนกองทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทย และได้ข้อสรุปว่า กองทัพญี่ปุ่นขอเป็นผู้ครอบครองและ

ดำเนินการใช้ทางรถไฟจนกว่าจะเสร็จสงคราม ส่วนรายละเอียดของการครอบครองภายหลังสงครามทางฝ่ายญี่ปุ่นยังไม่ยอมตกลงเป็นที่แน่ชัดจนกว่าสงครามจะเสร็จสิ้น”^(๙)

ดังนั้นการก่อสร้างทางรถไฟสายนี้จึงดำเนินไปอย่างปิดบังอำพรางและคลุมเครือต่อทางรัฐบาลไทยโดยตลอด เนื่องจากเป็นความลับทางการทหารของญี่ปุ่น เจ้าของโครงการจึงหลีกเลี่ยงทุกวิถีทางไม่ให้ฝ่ายไทยรับรู้หรือเข้าร่วมการดำเนินการก่อสร้างโดยตรง อนาคตของทางรถไฟญี่ปุ่นในประเทศไทยจึงอยู่เหนือการควบคุมและกำหนดเป้าหมายจากทางการไทยจนตลอดสงคราม

ทางรถไฟของญี่ปุ่นถือกำเนิดขึ้นทันทีเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ เพื่อยุทธปัจจัยโดยตรงของกองทัพญี่ปุ่น โดยมีเส้นทางรวม ๒ สายดังต่อไปนี้

สายที่ ๑ แยกจากทางสถานีหนองปลาตุ๊กไปกาญจนบุรีข้ามลำน้ำแควใหญ่ เลียบลำน้ำแควน้อยไปจนถึงพรมแดนไทย-พม่า ที่ด่านพระเจดีย์สามองค์ แล้วไปบรรจบกับรถไฟพม่าสายมะละแหม่ง-เย ที่สถานีตันบูช้ายัด

สายที่ ๒ แยกจากสถานีชุมพรไปยังระนอง ระยะทางยาว ๙๑ กิโลเมตร แต่สร้างไปได้เพียง ๖๘ กิโลเมตร ถึงกระบุรี สงครามโลกก็ยุติ หลังจากนั้นกองทัพพันธมิตรก็สั่งให้เรือลอนเอารางและเครื่องประกอบทั้งหมดกลับคืนมลายูตามเดิม

ทางรถไฟทั้ง ๒ สายนี้ กองทัพญี่ปุ่นเข้าดำเนินการสำรวจและก่อสร้างเอง มีกรรมรถไฟเป็นฝ่ายช่วยเหลืออำนวยความสะดวก วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ตลอดจนล้อเลื่อน กองทัพญี่ปุ่นนำมาจากประเทศอินโดจีน มลายู อินโดนีเซีย ฯลฯ แรงงานก็เป็นบรรดาเชลยศึก ทั้งชาวอังกฤษ ฮอลันดา และออสเตรเลีย

ทางตอนหนองปลาตุ๊กถึงกาญจนบุรี มีระยะทางยาวประมาณ ๕๐ กิโลเมตร เป็นทางราบโดยตลอด ส่วนทางกาญจนบุรีถึงน้ำตก ภูมิประเทศเริ่ม

เป็นเนินสูง มีภูเขาเล็กน้อย แต่ตั้งแต่แม่น้ำตกขึ้นไปเป็นทางเขมามีความลาดชันสูงจนถึงจุดสูงสุดที่เรียกว่าถ้ำผี จากนั้นจึงลาดลงผ่านหมู่บ้านและตำบลน้ำตกไทรโยค จนถึงท่าขนุน อำเภอทองผาภูมิ เป็นระยะทางยาว ๘๘ กิโลเมตร แล้วเลียบลำน้ำแควน้อยไปจนถึงพรมแดนไทย-พม่า ที่ด่านพระเจดีย์สามองค์ เป็นระยะทางทั้งสิ้นประมาณ ๓๐๓ กิโลเมตร กับส่วนที่สร้างต่อเข้าไปบรรจบกับทางรถไฟพม่า ที่สถานีตันบูช้ายัดอีกประมาณ ๑๑๒ กิโลเมตร การก่อสร้างต้องเร่งรัดให้เสร็จโดยเร็ว สร้างพร้อมๆ กันหลายจุดแล้วมาบรรจบกัน รวมความยาวทั้งหมดตั้งแต่หนองปลาตุ๊กถึงตันบูช้ายัดในประเทศพม่า เป็นระยะทางประมาณ ๔๑๕ กิโลเมตร ใช้เวลาก่อสร้าง ๒ ปี^(๑๐)

ท้ายที่สุดเมื่อสงครามยุติลงอย่างกะทันหัน ภายหลังจากทิ้งระเบิดปรมาณูของสหรัฐอเมริกาที่ญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๖ สิงหาคม ๒๔๘๘ (ค.ศ. ๑๙๔๕) สงครามของญี่ปุ่นก็หยุดลงทันที โดยอำนาจของสัมพันธมิตรพลันเข้ามาจัดการกับผู้แพ้อย่างเด็ดขาด รวมถึงการยึดทรัพย์สินผู้แพ้ในฐานะ “ทรัพย์สินเชลย”

สัมพันธมิตร ยึดรถไฟญี่ปุ่นเป็น “ของกลาง”

แม้ว่าทางรถไฟสายมรณะจะเป็นเรื่องติดพันระหว่างญี่ปุ่นกับฝ่ายสัมพันธมิตร โดยฝ่ายไทยแทบไม่มีส่วนเกี่ยวข้องในช่วงสงคราม ทว่าภายหลังสงครามแล้วประเด็นของเรื่องนี้ก็ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกว่าจะจัดการอย่างไรกับทรัพย์สินเชลย

บุคคลผู้มีบทบาทและอำนาจที่สุดข้างฝ่ายสัมพันธมิตร อันได้แก่ ลอร์ดหลุยส์ เมตต์แบตเทน (ผู้บัญชาการสัมพันธมิตรประจำตะวันออกไกล - ผู้เขียน) ออกมาประกาศประกาศิตข้อบังคับใหม่ทันทีหลังสงครามกับ

(ขวา) ท่านลอร์ดหลุยส์ เมตต์แบตเทน และ นายพล แมคคาร์เธอร์ ผู้บัญชาการรบฝ่ายสัมพันธมิตร ท่านลอร์ดหลุยส์เป็นผู้ลงนามขายทางรถไฟสายมรณะคืนให้ไทย

Vol 9 *The War Illustrated* No 216

SIXPENCE

Edited by Sir John Hammerton

SEPTEMBER 28, 1945

MEN WHO HELPED TO SMASH THE JAPS—Admiral Lord Louis Mountbatten, K.C.B., G.C.V.O., D.S.O., Supreme Allied Commander South-East Asia Command, and General Douglas MacArthur, Supreme Allied Commander in the Pacific—seen together when the former visited U.S. headquarters at Manila in mid-July 1945 to co-ordinate final blows. On September 4, Gen. MacArthur issued his first orders to the Japanese people: to disband their armies and cease foreign-language broadcasts. *Photo, British Official*

การจัดทรัพย์สินของพวกญี่ปุ่นเป็น “ของกลาง” ด้วยข้อตกลง ๒ ข้อ โดยผู้แทนรัฐบาลไทยในขณะนั้น พลโท ศ. เสนาณรงค์ถูกเชิญไปลงนามรับทราบ ณ เมืองแคนดี ประเทศอินเดีย เมื่อวันที่ ๘ กันยายน ๑๙๔๕ (พ.ศ. ๒๔๘๘)

๑๐ ข้อบังคับแรกระบุถึงชะตากรรมของทรัพย์สินหลายรายการ รวมถึงกลุ่มยานยนต์ซึ่งครอบคลุม “รถไฟ” ของกองทัพญี่ปุ่นไว้ด้วย

คำแปลร่างข้อตกลง ๒๑ ข้อ ที่กองบัญชาการกองทัพใหญ่ฯ ของสัมพันธมิตรส่งให้ผู้แทนของไทยลงนาม ดังต่อไปนี้

๑. ยุบองค์การทหาร องค์การกึ่งทหาร องค์การการเมือง ซึ่งกระทำการโฆษณาเป็นปฏิปักษ์ต่อสหประชาชาติ

๒. ส่งมอบบรรดาเรือทั้งหมดที่เป็นของสหประชาชาติ ซึ่งอยู่ในท่าเรือไทยให้แก่เจ้าหน้าที่สัมพันธมิตร

๓. จะกระทำทุกวิถีทางเพื่อปลดปล่อยบรรเทาความทุกข์เข็ญและผู้ที่กักกันสัมพันธมิตรและจะออกค่าใช้จ่ายในการจัดหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยาอนามัย และการขนส่งให้มีจำนวนเพียงพอ โดยปรึกษากับเจ้าหน้าที่ทหารฝ่ายสัมพันธมิตร

๔. จะรับผิดชอบในการป้องกันรักษาและซ่อมแซมทรัพย์สินของสัมพันธมิตร

๕. ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ทางการทหารฝ่ายสัมพันธมิตรในเรื่อง

ก. ปลดอาวุธญี่ปุ่นในประเทศไทย และส่งมอบให้แก่ฝ่ายสัมพันธมิตร

ข. ยึดและมอบเครื่องอุปโภคบริโภคในการสงครามของญี่ปุ่นให้แก่เจ้าหน้าที่ทางการทหารของฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งจะได้ตั้งขึ้น รวมทั้งเรือรบ เรือสินค้าทุกชนิด เครื่องบิน อาวุธ กระสุน ยานยนต์ และยานอื่นๆ คลังทหารต่างๆ รวมทั้งน้ำมันที่ใช้ในการบิน และน้ำมันอื่นๆ กับเชื้อเพลิง เสื้อผ้า เครื่องมือ

เครื่องใช้ของวิทย์ และทรัพย์สินสมบัติอื่นๆ ซึ่งเป็นของกองทัพญี่ปุ่น

๖. ห้ามทำการค้ากับศัตรูของสัมพันธมิตร

๗. ยึดทรัพย์สินของญี่ปุ่นทั้งหมด (และศัตรูอื่นๆ) มอบให้กับสัมพันธมิตร

๘. ร่วมมือในการฟ้องร้องและสอบสวนบุคคลซึ่งต้องหาว่าเป็นอาชญากรสงครามหรือผู้ที่ร่วมมือกับญี่ปุ่น หรือกับศัตรูของสัมพันธมิตรโดยเปิดเผย

๙. ส่งมอบตัวกบฏชาติสัมพันธมิตรให้แก่เจ้าหน้าที่สัมพันธมิตร

๑๐. จะบำรุงรักษาและพร้อมที่จะช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ฝ่ายสัมพันธมิตร ทั้งทางทัพเรือ ทัพบก และทัพอากาศ ตลอดจนท่าเรือ สนามบิน สิ่งก่อสร้าง เครื่องมือเครื่องใช้ทางคมนาคม อาวุธ และคลังทุกชนิดตามที่จะได้ระบุ และนอกจากนั้นรวมทั้งสิ่งปลูกสร้างบนพื้นดินและคลังสัมภาระอื่นๆ ตามแต่เจ้าหน้าที่ทหารสัมพันธมิตรจะได้แจ้งความประสงค์เป็นครั้งคราวเพื่อใช้เป็นที่พักทหารในการที่เข้ามาปลดอาวุธญี่ปุ่นและเป็นที่เก็บของด้วย

ต่อมาผู้แทนรัฐบาลอังกฤษและรัฐบาลสยามได้ลงนามกันที่สิงคโปร์ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๙ และโดยผลแห่งข้อตกลงสมบูรณ์แบบนี้ ไทยต้องถูกบังคับให้ชดใช้ค่าเสียหายแก่อังกฤษ ใน ๔ รัฐบาลเลย เป็นเงิน ๓๐ ล้านบาท และยังคงชดใช้ค่าเสียหายให้แก่อังกฤษอีกเป็นเงิน ๖ ล้านปอนด์ ซึ่งเทียบเป็นเงินไทยในขณะนั้นเท่ากับ ๒๔๐ ล้านบาท

ภายหลังที่ผู้แทนรัฐบาลทั้ง ๒ ประเทศได้ลงนามในสัญญาสมบูรณ์แบบฉบับดังกล่าวนี้แล้ว รัฐบาลอังกฤษได้แจ้งต่อรัฐบาลไทยว่า ทางรถไฟสายไทย-พม่า นั้น ถือว่าเป็นทรัพย์สินของรัฐบาลอังกฤษ ให้

(ขวา) นายพล นูมาตะ (ซ้าย) และ นายพล ซูโตะ (ขวา) แม่ทัพญี่ปุ่นยอมปราศรัยในการรบกำลังถูกนำตัวสู่ฐานทัพอังกฤษในพม่า (ภาพจาก THE ILLUSTRATED LONDON NEWS, 8 September 1945)

THE ILLUSTRATED LONDON NEWS

The World Copyright of all the Editorial Matter, both Illustrations and Letterpress, is Strictly Reserved in Great Britain, the British Dominions and Colonies, Europe, and the United States of America.

SATURDAY, SEPTEMBER 8, 1945.

THE JAPANESE SURRENDER OF BURMA AND MALAYA: THE ENVOYS, LT.-GEN. NUMATA (LEFT) AND REAR-ADMIRAL CHUDO, AFTER LANDING AT RANGOON, FOR PRELIMINARY PARLEYS WITH LT.-GEN. BROWNING. (Photograph by Radio.)

Lieut.-General Tazako Numata, Chief of Staff of the Japanese Southern Army, and leader of the surrender envoys, on his arrival at Ingahado Airfield, near Rangoon, swaggered across the airfield after landing two hours late for the preliminary conference with Lieut.-General F. A. M. Browning, Chief of Staff to Lord Louis Mountbatten, on August 26. Our picture, by radio from Colombo, Ceylon, shows him, accompanied by Rear-Admiral Kaigy Chudo, Deputy Chief of Staff. Press reporters

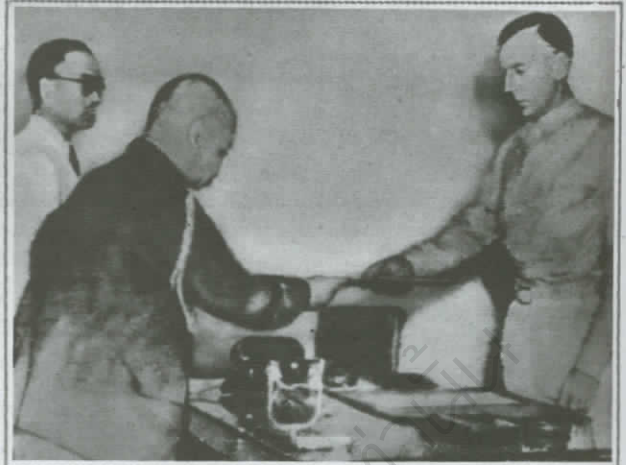
on the spot described Numata as tall for a Jap, burly, sullen-looking, with angry eyes behind thick-lensed glasses. The envoys were escorted to a small tent, where their credentials were examined, and were then escorted by Army officers to where Sir Montagu Stopford, G.O.C. Twelfth Army, was waiting. Salutes only were exchanged. The purpose of the conference was to arrange for final surrender and the envoys handed over detailed information which was satisfactory.

THE ECLIPSE OF JAPAN. SURRENDER SCENES, AND A VICTORY TOAST.

PICTURES BY RADIO.

THE JAPANESE SURRENDER ENVOYS FOR THE MANILA CONFERENCE: LIEUT.-GENERAL TAKASHIRO KAWABE, WITH GRIM-FACED DELEGATES, ARRIVING AT IE SHIMA.

AT MANILA, GENERAL KAWABE, HEAD OF THE SURRENDER DELEGATION, PRESENTING CREDENTIALS TO LIEUT.-GENERAL SUTHERLAND, MACARTHUR'S CHIEF OF STAFF.

FIRST LANDINGS IN JAPAN: U.S. MARINES WADING ASHORE TO SEIZE A FORT ON PUTSIO SAKI PENINSULA, FORERUNNERS OF THE BIG OCCUPATION.

FREED AT LAST! BRITISH AND AMERICAN P.O.W.'s, HALF-NAKED, BUT CHEERING, SHOUTING, LAUGHING AS THEY GREET ALLIED TROOPS NEAR YOKOHAMA.

ADMIRAL HALSEY (IN CENTRE) DRINKING A TOAST ON BOARD THE "MISSOURI," WITH ADMIRAL RAWLINGS (SECOND FROM LEFT), TO CELEBRATE VICTORY. THIS SHIP WAS CHOSEN FOR THE FORMAL SURRENDER TO MACARTHUR.

SURRENDER NEGOTIATIONS AT BOUGAINVILLE, SOLOMON ISLANDS, SHOWING A JAPANESE OFFICER (LEFT) AND STANDARD-BEARER WITH WHITE FLAG PARLEYING WITH AUSTRALIANS.

During the last days of August, Japanese surrender deputations were the order of the day. After desperate efforts to save face, the tricky Nipponese found their master in General MacArthur, who has spent most of his life in foiling them, and can weigh them up to a gram. When the Tokyo Government sued for terms, MacArthur forced them to fly to the Philippines to obtain preliminary conditions and used "Bataan" as the password, because he knew the ignominy the locale implied to the

would-be dictators of Asia, whose noses must be rubbed in the dirt. So, also, with cold indifference, did Lieut.-General Sutherland, his chief of Staff, receive Kawabe. In Rangoon the British reception was similar. The Japanese bullies must find their true level again. Well might the Naval chiefs, Admirals Halsey and Rawlings, celebrate a preliminary toast in the historic room on the battleship "Missouri," where Japan's eclipse was signed in MacArthur's presence.

ประเทศไทยดูแลรักษาให้คงสภาพเดิมไว้ก่อน จนกว่ารัฐบาลอังกฤษจะได้พิจารณาดำเนินการอย่างใดต่อไป รัฐบาลไทยได้พิจารณาเรื่องนี้โดยรอบคอบแล้ว มีความเห็นว่า ควรเปิดการเจรจากับรัฐบาลอังกฤษ เพื่อขอซื้อทางรถไฟสายไทย-พม่าเสียเลยจะเหมาะสมกว่า เพื่อการตัดปัญหาต่างๆ อันจะเกิดขึ้นในภายหลัง โดยสิ้นเชิง เพราะถ้าทางรถไฟยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของชาติอื่น โดยยังอยู่ในประเทศไทย ปัญหาต่างๆ จะเกิดขึ้นตามมาไม่เป็นที่สิ้นสุด^(๑)

ดังนั้นเมื่อรถไฟญี่ปุ่นเปลี่ยนมือเป็นทรัพย์สินของอังกฤษตามข้อตกลงของผู้ชนะแล้ว รัฐบาลไทยก็ไม่อยู่ในฐานะต่อรองอะไรได้ จึงต้องกลับมาพิจารณาขอซื้อทางรถไฟสายนี้กลับมา เพื่อมิให้เกิดปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตหรือกรรมสิทธิ์ทรัพย์สินต่างดาวเหนือดินแดนไทยในอนาคต

รถไฟญี่ปุ่น : ฝรั่งเศส-ไทยซื้อ

แต่การซื้อขายทางรถไฟญี่ปุ่นก็มีขั้นตอนมากกว่าที่คิดไว้ เนื่องจากในเวลานั้นรัฐบาลไทยและอังกฤษต่างก็ตกอยู่ในสภาพลังแตกภายหลังสงครามซ้ำเติมด้วยภาวะเศรษฐกิจตกต่ำฝืดเคืองอย่างหนัก แม้แต่ชาติผู้ชนะอย่างอังกฤษก็ยังคงการเงินภายนอกมาจนเจือความเสียหายของตนจากผลลัพธ์ของสงคราม

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยในสมัยนั้นให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า อังกฤษมีภาระผูกพันต้องชดใช้ความเสียหายให้แก่ ๓ ประเทศที่ถูกใช้เป็นสมรภูมิจำเป็นอันได้แก่ พม่า มลายา และอินโดนีเซีย อังกฤษจึงหวังจะได้ขายของไทยต้องการได้คืน (ทางรถไฟ - ผู้เขียน) ในราคาที่สูงกว่าต้นทุนจริง

(ซ้าย) แม้ที่พนักงองญี่ปุ่นยอมรับความพ่ายแพ้และถูกยึดทรัพย์สินทั้งหมดเป็น "ทรัพย์สินเชลย" ท่ามกลางความยินดีปรีดาของทหารอังกฤษ (ภาพจาก THE ILLUSTRATED LONDON NEWS, 8 Sept. 1945)

“ประมาณเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๙ (ค.ศ. ๑๙๔๖) ทูตอังกฤษมีหนังสือถึงกระทรวงการต่างประเทศว่า ตามที่ญี่ปุ่นได้ขณวัสดุต่างๆ จาก พม่า มลายา และเนเธอร์แลนด์อีสต์อินดีส [อินโดนีเซีย] มาสร้างทางรถไฟสายกาญจนบุรี-พม่า รวมทั้งรถจักรและเครื่องอุปกรณ์มากหลายนั้น บัดนี้ทางรัฐบาลอังกฤษจะต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่สามประเทศนั้นๆ จึงจะรื้อขนไป เพราะเวลานั้นยังมีสัมพันธมิตรและเชลยศึกชาวญี่ปุ่นอยู่เป็นอันมากจะได้ใช้เป็นกำลัง”^(๒)

โดยที่รัฐบาลไทยมีนโยบายจะรักษาสิทธิเหนือผืนดินของตนเองที่ทางรถไฟสร้างอยู่ จึงต้องเจียดเงินทุกวิถีทางมาซื้อคืนให้จงได้ โดยแหล่งเงินทุนฉุกเฉินในครั้งนั้นมาจากการกู้ยืมเงินจากธนาคารโลกเป็นเงิน ๓๖ ล้านดอลลาร์สหรัฐ สำหรับการพัฒนาระบบรถไฟในประเทศ ซึ่งในแผนแม่บทของรัฐบาลระบุชัดเจนว่าจะนำไปใช้ “บูรณาการรถไฟ”^(๓)

ในขั้นแรกรัฐบาลอังกฤษได้เสนอขายในราคา ๓ ล้านปอนด์สเตอร์ลิง ฝ่ายไทยตอบไปทันทีว่าสูงเกินไปปรับไม่ไหว ขอให้ลดราคาลงมาตามภาวะเศรษฐกิจในขณะนั้น

ต่อมาในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๘๙ รัฐบาลอังกฤษจึงได้เสนอเรื่องขายทางรถไฟสายไทย-พม่าต่อกระทรวงการต่างประเทศของประเทศไทยอีกครั้ง ในราคารวม ๑ ล้าน ๕ แสนปอนด์สเตอร์ลิง เป็นราคาทางรถไฟ รวมทั้งค่ารางเหล็ก ไม้หมอน รถตู้ รถจักร เครื่องมือในโรงงานและพัสดุ ในสภาพที่เป็นอยู่แต่เดิม รวมทั้งเงินที่จะต้องชำระสำหรับรถจักร รถตู้ และรางรถไฟมลายู และเครื่องจักรที่อยู่ในโรงงานกาญจนบุรี อันเป็นทรัพย์สินของเหมืองแร่บริษัท TAIPING TIN ด้วย

การชำระเงินในการซื้อทางรถไฟดังกล่าว ให้รัฐบาลไทยชำระเงินเป็นเงินปอนด์สเตอร์ลิงส่วนหนึ่ง และให้ชำระเป็นเงินบาทในบัญชีพิเศษภายใต้การควบคุมของสหประชาชาติที่กรุงเทพฯ อีกส่วนหนึ่ง

ในคราวประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๕๙ คณะรัฐมนตรีลงมติมอบให้กระทรวงการต่างประเทศดำเนินการเจรจาทำความตกลงซื้อทางรถไฟสายไทย-พม่า พร้อมทั้งเครื่องอุปกรณ์และขอให้ต่อราคากลาง และให้ได้ผ่อนชำระราคาเป็นเงินบาท

อนึ่ง ในการรับมอบนั้น ขอให้ได้มีการตรวจสอบสิ่งของในสต็อก หากของขาดบัญชีก็ขอให้ได้ลดราคาลงตามส่วนด้วย

ราคาที่รัฐบาลไทยเสนอขอซื้อในขั้นหลัง ตรงกับราคาที่รัฐบาลอังกฤษเสนอขายใหม่คือ ๑,๒๕๐,๐๐๐ ปอนด์ ส่วนการชำระเงินนั้น สำหรับทรัพย์สินของรัฐบาลมลายูและพม่า ฝ่ายไทยต้องชำระเป็นเงินปอนด์สเตอร์ลิง นอกจากนั้นชำระเป็นเงินบาท และให้ผ่อนชำระได้ตามรายการที่สองฝ่ายจะได้เจรจาตกลงกัน^(๕)

กล่าวโดยสรุปอีกครั้งคือ ทางรถไฟสายไทย-พม่า ซึ่งกองทัพญี่ปุ่นเป็นผู้ควบคุมการก่อสร้างในระหว่างสงคราม ครั้นเมื่อกองทหารสหประชาชาติเข้ามา หลังจากทัพสัมพันธมิตรได้รับชัยชนะแล้ว ก็ได้เข้ารับดำเนินงานควบคุมทหารญี่ปุ่นอีกชั้นหนึ่ง ทำการเดินรถลำเลียงวัสดุเครื่องใช้ เพราะในขั้นต้นกองทหารอังกฤษต้องรักษาผลประโยชน์ของพม่า และมลายูไว้ก่อน สิ่งใดที่จะนำกลับคืนไปก็จัดการเสียก่อน จนถึงต้นปี พ.ศ. ๒๕๕๙ เมื่อกองทหารอังกฤษได้รื้อทางรถไฟในเขตของประเทศพม่าออก ๓๐ กิโลเมตร และในเขตของประเทศไทยออก ๖ กิโลเมตรแล้ว จึงได้เสนอขายทางรถไฟสายนี้ให้กับประเทศไทย^(๖)

คืนชีพรถไฟทหาร เป็นรถไฟพาณิชย์

นับตั้งแต่วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๙ ซึ่งเป็นวันที่ พันโท วอเมนโฮเวน นายทหารอังกฤษ ได้พาคณะกรรมการของกรมรถไฟ ๓ นายไปตรวจสภาพ

ทางรถไฟสายไทย-พม่า ตั้งแต่สถานีกาญจนบุรีถึงสถานีนิเกะแล้ว แจ้งให้คณะกรรมการทราบว่าการทหารสหประชาชาติให้รื้อรางในเขตแดนของประเทศพม่าออก ๓๐ กิโลเมตร และรื้อรางจากเขตชายแดนไทย (พระเจดีย์สามองค์) เข้ามาถึงสถานีนิเกะ เป็นทางยาว ๖ กิโลเมตร และได้รื้อสายโทรเลขออกหมดแล้ว มาจนถึง พ.ศ. ๒๕๕๑ กรมรถไฟจึงได้รับอนุมัติงบประมาณจากรัฐบาลให้ซ่อมสร้างทางรถไฟในตอนแรก จากหนองปลาตูกถึงสถานีกาญจนบุรี เมื่อซ่อมสร้างแล้วเสร็จ กรมรถไฟได้ประกอบพิธีเปิดการเดินทางโดยสารและสินค้าในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๒

ในปีต่อมา กรมรถไฟได้รับอนุมัติงบประมาณให้ซ่อมสร้างทางรถไฟในตอนที่ ๒ จากสถานีกาญจนบุรีถึงสถานีวังโพ เป็นโครงการ ๓ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๓-๕๕ เมื่อซ่อมสร้างแล้วเสร็จ การรถไฟแห่งประเทศไทยก็ได้ประกอบพิธีเปิดการเดินทางโดยสารและสินค้าถึงสถานีวังโพ เมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๕๕๕

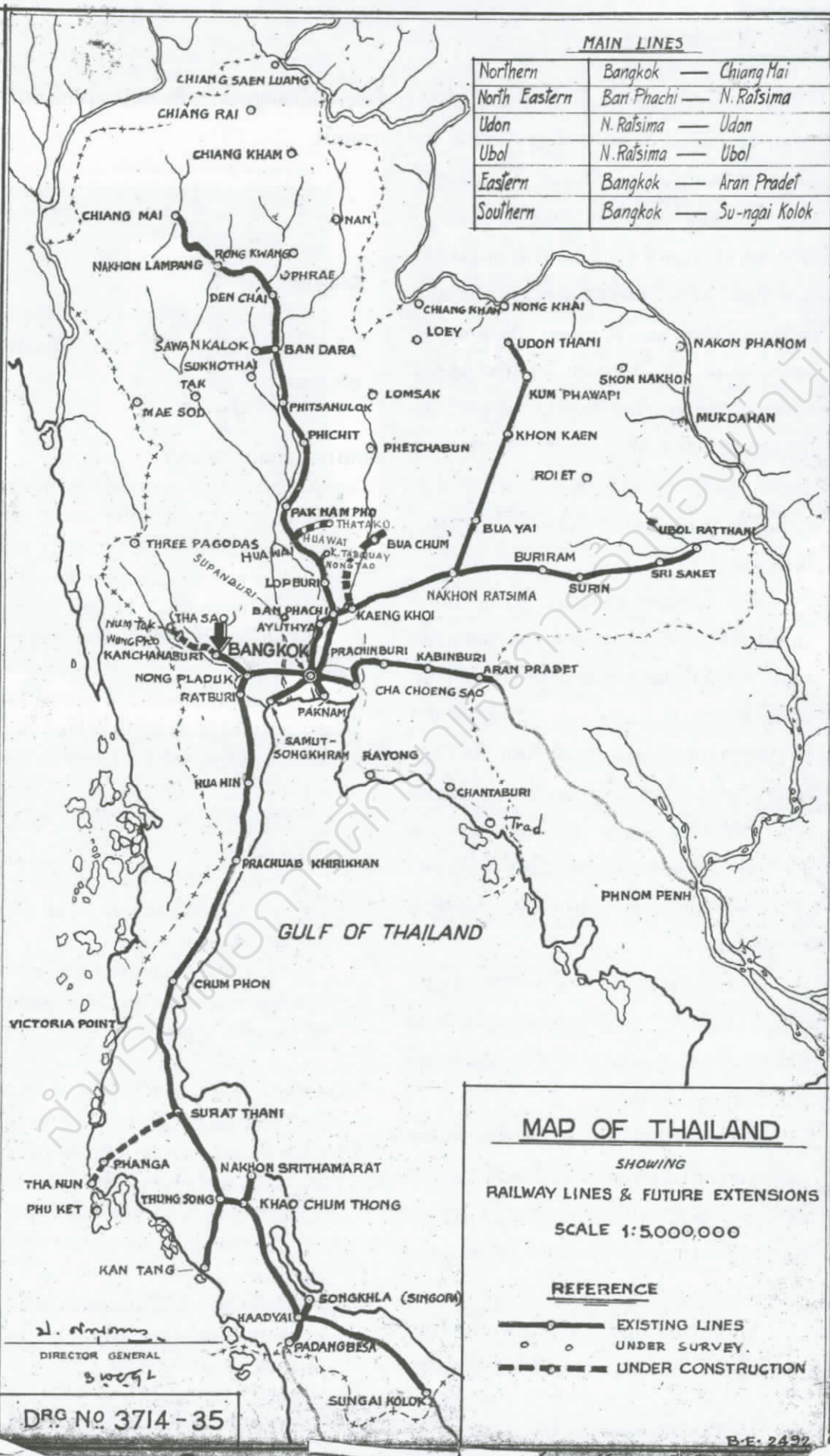
ใน พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้รับอนุมัติงบประมาณจากรัฐบาลให้ซ่อมสร้างทางรถไฟ จากสถานีวังโพถึงสถานีน้ำตก

เมื่อเวลาผ่านไปนานหลายปี ทางรถไฟตั้งแต่สถานีนิเกะลงมาจนถึงสถานีน้ำตก ซึ่งกองทัพญี่ปุ่นได้สร้างขึ้นโดยใช้วัสดุก่อสร้างที่เลว เช่น ไม้หมอนไม้ตับ เสาสสะพาน และไม้แม่แคร่สะพาน ซึ่งส่วนมากเป็นไม้เนื้ออ่อน หินโรยพื้นทางบนตอนใช้กรวดทรายแทนนั้นเป็นเหตุให้ทางรถไฟชำรุดทรุดโทรมหนัก ทั้งทางรถไฟดังกล่าวไม่ได้รับการบำรุงรักษาแต่ประการใด ทางรถไฟจึงกลายเป็นป่าปกคลุมโดยตลอดทาง

(๕) (ซ้าย) แผนที่เส้นทางรถไฟของไทยหลังสงครามใน พ.ศ. ๒๕๓๒ และเห็นทางรถไฟสายมรณะจากหนองปลาตูกสิ้นสุดเพียงสถานีน้ำตก อันเป็นเส้นทางที่รัฐบาลไทยซื้อคืนกลับมา (ลูกศรชี้)

MAIN LINES

Northern	Bangkok — Chiang Mai
North Eastern	Ban Phachi — N. Ratsima
Udon	N. Ratsima — Udon
Ubol	N. Ratsima — Ubol
Eastern	Bangkok — Aran Pradet
Southern	Bangkok — Su-ngai Kolok

MAP OF THAILAND

SHOWING
RAILWAY LINES & FUTURE EXTENSIONS
SCALE 1:5,000,000

REFERENCE

- EXISTING LINES
- UNDER SURVEY.
- UNDER CONSTRUCTION

DIRECTOR GENERAL
S. WONG L.

DRG No 3714-35

B.E. 2492

กรมรถไฟพิจารณาเห็นว่า การที่จะแก้ไขและซ่อมทางรถไฟตั้งแต่สถานีน้ำตกถึงสถานีนิเกะ ซึ่งเป็นระยะทางประมาณ ๑๓๐ กิโลเมตร ให้ได้มาตรฐานเป็นรถไฟพาณิชย์นั้น จะต้องทุ่มเทค่าใช้จ่ายมาก เพราะภูมิประเทศเป็นป่าสูงเต็มไปด้วยโขดเขาสะพานที่สร้างไว้แต่เดิมชำรุดทรุดโทรมมาก และมีทางลาดชันสูงถึง ๓๐ ใน ๑,๐๐๐ ทั้งรัศมีของโค้งอย่างต่ำขนาด ๑๖๐ เมตร มีหลายแหล่ง จะต้องแก้ไขทางลาดชันและรัศมีโค้งให้ได้มาตรฐาน เป็นการลงทุนสูง แต่ผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการเดินรถไฟไม่คุ้มค่า จึงตกลงใจซ่อมสร้างทางรถไฟแต่สถานีน้ำตก ส่วนตอนเหนือขึ้นไปนั้นจะได้รื้อรางมาใช้งานต่อไป

ต่อมาเมื่อเป็นที่แน่ชัดแล้วว่ารัฐบาลคงให้การรถไฟฯ ซ่อมสร้างทางรถไฟแค่สถานีน้ำตกเท่านั้น การรถไฟฯ จึงได้เสนอคณะกรรมการรถไฟฯ ขออนุมัติใช้เงินจำนวน ๑,๘๔๙,๐๐๐ บาท เพื่อปรับปรุงทางระหว่างสถานีวังโพน-สถานีน้ำตก ที่ประชุมคณะกรรมการรถไฟฯ ครั้งที่ ๓๓/๒๔๙๙ เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๔๙๙ อนุมัติให้ดำเนินการได้เมื่อได้ซ่อมสร้างเสร็จแล้ว การรถไฟฯ ได้เปิดการเดินรถไฟโดยสารและสินค้าถึงสถานีน้ำตก เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ๒๕๐๑^(๑)

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ “ทางรถไฟสายมรณะ” จึงกลับมาเป็นสมบัติของชาติอีกครั้งหนึ่ง แต่มิได้ใช้ประโยชน์ทางยุทธปัจจัยดังเช่นเหตุผลแรกที่สร้างขึ้นโดยญี่ปุ่นอีกต่อไป

ทั้งนี้จุดเชื่อมต่อกับทางสายพม่าจึงถูกตัดขาดออกจากกันอย่างถาวร ไม่ให้มีประโยชน์อีก เส้นทางที่เหลืออยู่จึงมีสภาพเป็นเส้นทางสั้นๆ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเก็บภาพจากประวัติศาสตร์สมัยสงครามไว้เป็นอนุสาวรีย์เท่านั้น

เงินทองที่เสียไปซื้อทางรถไฟสายนี้กลับมาเท่ากับซื้ออริปไตยอันชอบธรรมของประเทศไทย

คืนมา มิให้มีปัญหากรรมสิทธิ์ต่อคนรุ่นหลังในภายภาคหน้า

กิตติคุณประกาศ

ขอขอบคุณ คุณประวิทย์ สังข์มี ที่เอื้อเฟื้อให้ใช้ภาพชุดรถไฟจากหนังสือโรงพิมพ์การรถไฟ พ.ศ. ๒๕๑๔

เอกสารประกอบการค้นคว้า

- (๑) การรถไฟแห่งประเทศไทย. *การสร้างทางรถไฟทหารติดต่อระหว่างประเทศไทย-ประเทศพม่า ระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา*. โรงพิมพ์การรถไฟ, ๒๕๒๔.
- (๒) ไกรฤกษ์ นานา. “ตะลึง Blueprint ยุครัชกาลที่ ๕ โครงการสร้างทางรถไฟสยามสู่จีน,” ใน *ไขปริศนาประเด็นอำนาจในประวัติศาสตร์ไทย*. สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๕๘.
- (๓) _____. “ภาพที่เสียดลอดออกมาได้ ‘สะพานข้ามแม่น้ำแคว’ ทางรถไฟนรก เซลยศึกไม่ทันเห็น,” ใน *ศิลปวัฒนธรรม*. ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๔ (กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓), น. ๑๑๘-๑๔๔.
- (๔) _____. *สยามรัฐท่ามกลางจักรวรรดินิยม*. สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๖๓.
- (๕) _____. “หนี้สงครามที่ต้องชำระ ‘ทองคำโคโบริ’ สมัยจอมพล ป.,” ใน *ศิลปวัฒนธรรม*. ปีที่ ๔๑ ฉบับที่ ๓ (มกราคม ๒๕๖๓), น. ๑๓๖-๑๕๔.
- (๖) _____. “อึ้ง! แผนแม่บทรถไฟญี่ปุ่นสายเอเชีย จีน-ไทย-มลายู สมัยสงครามโลกที่สาบสูญ,” ใน *ศิลปวัฒนธรรม*. ปีที่ ๔๒ ฉบับที่ ๑ (พฤศจิกายน ๒๕๖๓), น. ๑๒๔-๑๔๑.
- (๗) ดิเรก ชัยนาม. *ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ ๒*. สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๙.
- (๘) *บันทึกผลงานของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๔๙๙*, หจก.เคิวพร, ๒๕๐๐.
- (๙) พงทิพย์ เกียรติสกุศล. *ทางรถไฟสายใต้ในเงาอาทิตย์อุทัย*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร พระราชวังสนามจันทร์, ๒๕๕๔.
- (๑๐) *เรื่องการรถไฟไทย*, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงพระศพ หม่อมเจ้า เสริมสวาสดิ์ กฤดากร, โรงพิมพ์กรมรถไฟ, ๒๔๘๔.

สามารถติดตามอ่านวารสารใหม่ได้ที่

<http://libapp.rmutp.ac.th/newBook/?cat=10>

- ห้องสมุดเทเวศร์
- ห้องสมุดโชติเวช
- ห้องสมุดพณิชยการพระนคร
- ห้องสมุดพระนครเหนือ

